

## OSMANLI CEZA MUHALEMESİNDE SULH (UZLAŞTIRMA)\*

Prof.Dr. Mustafa AVCI\*\*

### CONCILIATION IN OTTOMAN CRIMINAL PROCEDURE LAW

#### ÖZ

*İslam hukukunda yaptırımı naslarla belirlenmiş altı suç tipi vardır. Bunlardan kişilere karşı işlenen kasten öldürme ve yaralama suçlarında kısas cezası verilebilmesi için kısas talebi olmalıdır. Bu talepten önce veya sonra (infazın tamamlanmasına kadar) uzlaşma ve kısas talebinden vazgeçilmesi halinde kısas cezası düşer.*

*Hem topluma hem de kişilere karşı işlenen ancak kişi haklarının baskın olduğu suç tipleri olan kazif ve hırsızlık*

---

\* **Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih:** 19.06.2017

**Kabul Edildiği Tarih:** 06.07.2017

\*\* Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi

E-mail Adresi: avcim@selcuk.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-7453-8431

suçlarının takibi de şikayete bağlıdır. Bu suçlarda uzlaşma/şikayetten vazgeçme hükmün verilmesine kadar mümkündür ve asli cezayı düşürür. Topluma karşı işlenen hirabe ve zina suçlarında resen takibat yapılır ve uzlaşmanın asli cezanın verilmesine etkisi olmaz.

Tazir suçlarından devlete yönelik olan ridde ve bağı suçları ile kamu sağlığına yönelik olan şübh suçunda da takibat resen yapılır ve uzlaşma düşünülemez.

Kişilere karşı işlenen çocuk düşürme, taksirle öldürme ve taksirle yaralamada takibat şikayete bağlıdır, uzlaşma cezayı düşürebilir.

Osmanlı ceza muhakemesinde İslam hukukunun esaslarına bağlı kalınmış, uzlaşma kapsamındaki suçların çoğu uzlaşma ile sonuçlanmıştır.

**ANAHTAR KELİMELEER:** Osmanlı, Ceza Muhakemesi, Sulh, Muslihun, Uzlaştırma, Uzlaştırıcı.

### **ABSTRACT**

*In Islamic law there are 6 types of crimes sanctioned by nass. There must be a kisas request for the kisas penalty for intentional manslaughter and wounding offenses. Before or after this request (until the execution is completed), if the compromise and shortage is waived, the penalty is reduced.*

*Crimes of theft and kazif which are committed against both public and persons but in which the individual rights are dominant, depends on complaint. In this crimes compromise / call of complaints is possible until the verdict is decided and this may reduce the original punishment. Prosecution is carried out on offenses like adultery and hirabe and in this crimes compromise is not effectable to the main punishment.*

*In tazir crimes state-oriented ridde and bagy and public health-oriented şürb crimes there is public prosecution and no think of comprmise.*

*Crimes commited against persons like miscarriage, negligent killing and hurting the prosecution depends on complaint and comprmise may reduce the punishment.*

*Ottoman criminal procedure is connected to the principles of the Islamic Law thus in the crimes which comprmise is doable the disagreement have resulted with comprmise.*

**KEY WORDS:** *Ottoman, Penal Procedure, Compromise, Muslihun, Reconciliation, Conciliatory.*

## I. GİRİŞ

Farklı biyolojik, psikolojik, toplumsal ve kültürel şartlara sahip kişilerin bulunduğu bir yerde bir takım ihtilafların ortaya çıkması kaçınılmazdır. İnsan için bir zorunluluk olan toplu yaşama, aynı zamanda ihtilaf üreten bir mekanizmadır. Hiçbir toplum bünyesindeki ihtilafları çözmeden uzun süre varlığını sürdüremez.

Anlaşmazlıkların diyalog ve müzakere gibi yollarla aşılabilmesi halinde uyuşmazlık/ihtilaftan söz edilebilir. Çıkar çatışmaları ise yine toplum üyeleri arasındaki dayanışma ile çözülebilir.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> “İnsanlar, muhtelif etvarda yaratılmıştır, muhtelif ihtisat ve temayüllerin zebunudurlar. Bu cihetle aralarında vakit vakit husumetler yüz gösterir. Bu husumetleri izale etmek elzemdir. Çünkü bunların devam etmesi fesadı, nizam-ı alemin inhilalini intaç eder. Husumetleri izalenin başlıca yolu ise davadır. İhtilafa, muhasamaya sebebiyet veren hadisenin bir mahkeme marifetiyle hall ü fasl edilmesidir.” BİLMEN, Ö.

Cezanın amaçlarından biri de mağdurun tatminidir.<sup>2</sup> Mağduru uhrevi mükâfat (sevap arzusu), dünyevi mal (uzlaşma bedeli) veya failin cezalandırılması tatmin edebilir.<sup>3</sup>

Mağdur belli bir kişi, bir topluluk, bütün toplum ve toplumu temsilen devlet olabilir.<sup>4</sup>

Devlet, İslam hukukunda her suçun tabii mağduru sayıldığından af (şikayet hakkının kullanılmaması/vazgeçme) veya uzlaşma suçun asli cezasını düşürse bile tazir cezası verme yetkisine sahip olduğundan belirlediği bir ceza hukuku yaptırımı uygulayabilir. Kamu yararını gözeterek ve failin durumunu dikkate alarak bir yaptırım uygulamaktan sarfinazar edebilir.

---

Nasuhi (ö.1971): Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu, İst.1975, VIII/89, No:30.

- 2 Mağdurun tatmini cezayı tek başına haklı hale getirmese de mağdur, yakınları ve toplumda yaşayan ve suçtan haberdar olan insanların adalet duygularının, hınç, kin ya da öfkelerinin tümüyle inkar edilmesi gerçekçi bir davranış olamayacağından cezanın amaçları arasında zikredilmesi gerekir. İÇEL-SOKULLU-AKINCI-ÖZGENÇ-SÖZÜER-MAHMUTOĞLU-ÜNVER, İçel Yaptırım Teorisi, İst.2000, s.31.
- 3 Mağdur çoğu kere suçlunun cezalandırılmasından ziyade zararlarının tazminini ister. EREM-DANIŞMAN-ARTUK, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ank.1997, s.877.
- 4 Ceza hukuku, suçluya karşı devletin tepkisini belirten kurallar bütünüdür. Ceza, suçlu ve toplumun ortak yararlarını gözeterek ve suçluyu yeniden sosyalleştirerek toplumun üretken ve kanunlara saygılı bireyi haline getirmeyi amaçlayan yapıcı bir tedbirdir. DÖNMEZER, Sulhi-ERMAN, Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, İst.1994, I/4-5.

Suçun işlenmesinin önlenmesi,<sup>5</sup> işlendiğinde failin tespiti ve yaptırımın tayini gibi, cezalandırma hakkı/yetkisi/görevi toplumun kınama duygusunun ifadesi olarak onun teşkilatlanmış şekli olan devlete aittir. Uyuşmazlıkların çözümünde son merci mahkemelerdir. Ancak mahkeme aşamasına gelmeden sulh ve sükûnu sağlamak, toplumu bir vücudun organları haline getirmek, uyuşmazlıkları karşılıklı rızaya dayanarak çözmek mutlu bir toplum olmada önemli bir faktördür. Huzurlu insanlardan oluşan bir toplumu meydana getirmek, uyuşmazlıkların oluşmasını; oluşsa bile yargılama aşamasına gelmeden çözümlenmesine büyük katkı sağlayacaktır.<sup>6</sup>

Mahkemelere erişim zor, masraflı, zahmetli ve uzman desteği gerektiren bir iştir. Bunlar aşılrsa bile mahkemelerdeki yoğun iş yükü dolayısıyla sonuca ulaşmak çok zaman alabilir. Daha hızlı sonuç almak arzusu çözümün mahkeme dışında da aranmasına yol açmıştır.<sup>7</sup> Uzlaştırma, ceza uyuşmazlıklarının çözüm yollarından biridir. Uzlaştırma daha ucuz ve hızlı, daha az korkutucu, tarafların ilgi ve çıkarlarına daha duyarlı, temel sorunlara çözüm üretmek bakımından daha işlevsel olabilir.<sup>8</sup>

<sup>5</sup> Çağdaş ceza hukuku sadece bastırıcı değil; aynı zamanda suçu önleyici tedbirleri de içeren bir hukuk dalı haline gelmiştir. DÖNMEZER-ERMAN, I/9.

<sup>6</sup> ŞEN, Yusuf, “İslam Hukukunda Arabuluculuk” *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, C:11, S:22, s.106.

<sup>7</sup> KILINÇ, Ahmet, “Osmanlı Devletinde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihun: Osmanlı Arabuluculuğu” *II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, C:II, İst.2016, s.15.

<sup>8</sup> CANSEL, Erol-ÖZEL, Çağlar-YÜKSEL, Mehmet, *Hukuk Başlangıcı Hukukun Temel Kavram ve Kuramları*, Ank.2015, s.43-48.

Bu çalışmada önce İslam ceza muhakemesinin temel kavramlarına kısaca değinip Osmanlı ceza muhakemesinde uzlaştırma konusunu inceleyeceğiz.

## II. KAVRAMLAR

### A. Kamu Davası

Suçluların yakalanıp yargılanması ve suçun ispatı zor bir iştir. Dolayısıyla kime karşı işlenmiş olursa olsun dava açma ve yargılama işi bir kamu görevi olarak devlet tarafından yerine getirilmelidir.<sup>9</sup>

Hırabe, bağı, ridde gibi örgütlü suçlarla zina ve şürb gibi suçlarda suçun işlendiğini öğrenen kovuşturma organları bir dava açılmasını beklemeden toplum adına soruşturma yapar.<sup>10</sup> Fertlerin topluma yönelik suçlarda davacı olmak yerine kovuşturma organlarına ihbarda bulunmaları yeterlidir.<sup>11</sup> Had suçlarına tanık olanların suçu ihbar yerine setretmeleri daha uygundur.<sup>12</sup> Mâiz,

<sup>9</sup> BEROJE, Sahip, Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından İslam İspat Hukuku, Ank.2007, s.22.

<sup>10</sup> KASANİ, Alaeddin Ebubekir b. Mes'ud (ö.1191), Bedâiu's-Sanâi fi Tertibi's-Şerai', Mısır, 1327, VII/52, ATAR, Fahrettin, İslam Yargılama Hukukunun Esasları, İst.2017, s.161.

<sup>11</sup> BEROJE, s.142. "Mehmed, meclis-i şer'e gelip Mehmed Reis'e tabanca ile urdular dedi." İŞSA, Tophane Mahkemesi 7 Numaralı Sicil, v.21a/5, akt. AKMAN, Mehmet, Osmanlı Devletinde Ceza Yargılaması, İst.2004, s.28.

<sup>12</sup> KASANİ, VII/46, İBN FERHUN, Burhâneddîn Ebü'l-Vefâ İbrâhîm İbnü'l-İmâm Şemseddîn Ebî Abdillâh Muhammed (ö.1397): Tabsıratü'l-Hukkâm fi Usûli'l-Akdiyeti ve Menâhici'l-Ahkâm, Beyrut, 1995, I/246, MEVSİLİ, Abdullah b. Mahmud (ö.1284), el-İhtiyâr fi Ta'lîli'l-Muhtâr, Beyrut, 1975, II/139.

Had suçlarında şahit, failin cezalandırılmasını sağlanma sorumluluğu ile mahremiyet perdesini kaldırmaktan kaçınma sorumluluğu arasında kalmaktadır. Şahit bunlardan birini

Rasûlullah (s.a)'a gelip dört defa (zina ettiğini) ikrar etti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) recmedilmesini emretti ve (suçunu ikrar etmesi için Maiz'i ikna eden) Hazzâl'e; "Eğer onu elbisenle gizleseydin senin için daha hayırlı olurdu!" dedi.<sup>13</sup>

Topluma yönelik had suçlarında zarar gören belli bir kişi olmadığı için failin cezalandırılmaması şahsi husumetlerin doğmasına yol açmaz. Kişilere yönelik suçlarda ise mağdur belli bir kişi olduğu için failin cezalandırılması yönünde hem mağdur, hem de toplumda bir beklenti oluşur.<sup>14</sup>

Şahsî hakları ilgilendiren konularda sadece ilgililer davacı olabilir. Buna karşılık toplumun ortak düzen ve yararının ihlâli halinde, kamu düzenini korumaya memur yetkililer başta olmak üzere, bu ihlâlden bizzat zarar görsün veya görmesin o toplumda herkesin ayrı ayrı davacı olma hakkı vardır. İslâm toplumlarının tarihî seyri içinde muhtesipler bir bakıma kamu haklarını koruma ve kollamakla ve bunun bir parçası olarak kamu davası açmakla görevli sayılmış, hatta hâkimlere de bu çeşit davalarda re'sen hareket etme imkânı tanınmıştır.<sup>15</sup>

Başta bazı ceza davaları olmak üzere kamu davası niteliği taşıyan davalarda ise hâkim davacının ve bu yönde bir talebin bulunması şartını aramaksızın re'sen hareket ederek yargılamaya başlayabilir. Kamu davalarına, bu işin

---

seçebilir, fakat örtme seçeneği daha üstün kabul edilmiştir. APAYDIN, H. Yunus, "Şahit", *DİA*, C:38, s.279.

<sup>13</sup> Ebu Davud, *Hudud*, 7 (No: 4377).

<sup>14</sup> BEROJE, s.130-131.

<sup>15</sup> AKGÜNDÜZ, Ahmet, "Husumet" *DİA*, C:18, s.418; YAVUZ, Cevdet, "Dava" *DİA*, C:9, s.13.

kamu yararı için yapıldığını belirtmek maksadıyla “hisbe dâvası” da denir.<sup>16</sup>

Osmanlı hukukunda münhasıran kamu adına ceza davası açma görevi verilmiş bir kurum yoktu. 1296/1879 tarihli Usul-i Muhakemat-ı Cezaiyye Kanunu m.20’ye göre soruşturma yapmak ve ceza davası açma yetkisi savcıya verildi.

## B. Şahsi Dava

Şahsî haklara ilişkin dâvalarda davacının iddia ve talebi bulunmalı ve bu talep kesinlik taşımalıdır. Kasten öldürme, kasten yaralama, kazif ve hırsızlık gibi suçların şahsi dava yoluyla kovuşturulması da, kamu davası yoluyla kovuşturulup mağdurun muhakeme sürecine aktif bir şekilde katılmasını sağlamak da mümkündür.<sup>17</sup>

### 1. Şikayet

Kelime olarak derdini, gam ve kederini arz etmek, çare aramak anlamlarına gelen şikayet,<sup>18</sup> Türkçede anlam

<sup>16</sup> YAVUZ, s.13. Hukuk-ı İlâhiyeye (topluma) ait şeylerde sebki-dava şart değildir. Çünkü bu hakları dâva etmek herkes üzerine lâzımdır. Bu cihetle her müslüman, bu hususta hasım olacağından bunda dava hükmen mevcuttur. Binaenaleyh hukuk-ı ilâhiyeden olan had suçlarında... dava açılmış olmadan şahadet kabul olunur ki, bu hisbe şahadetidir. BİLMEN, VIII/127, No:52.

<sup>17</sup> BEROJE, s.146.

<sup>18</sup> Yusuf, 12/86, Mücadile, 58/1. Hz. Peygamber, içinde şikayet kelimesi geçen bir hadiste şöyle buyurmuştur: “Kime bir geçim darlığı gelir de o kimse bu geçim darlığını insanlara arz edip kapatmaya çalışırsa o kimsenin ihtiyacı kapatılmaz. Kime de bir geçim darlığı gelir de bu **sıkıntısını Allah’a arz ederse Allah er veya geç ona yardım eder.**” Ebu Davud, Zekat 14, Tirmizi, Zühd 39.



daralmasına uğrayarak hukuki çare bulunmasını ve failin cezalandırmasını istemek anlamları ağırlık kazanmıştır.<sup>19</sup>

Osmanlıda şikayet ehl-i örfe, kadıya veya doğrudan padişaha yapılabilirdi.<sup>20</sup> Bir köy veya mahalle halkının toplu şikayeti ile ilgili hükümler de vardır. Örneğin I. Selim Kanunu m.121'e göre: "*Bir kimesneyi mahallesi veya karyesi cemaati hırsızdır veya kahpedir diye şikayet edip bize gerekmez diye reddetseler vakıa müttehem ve beynennas malum ise, karyesinden nefyedilir. Eğer mahalle kabul etmezse şehirden sürülür.*"<sup>21</sup>

Şikayet ve ihbarın aynı anlamda kullanıldığına dair belge örneği:

<sup>19</sup> Osmanlıda şikayet defterlerindeki kayıtlara göre insan öldürme, yaralama, hırsızlık ve gasp, fesad, görevi kötüye kullanma ve yetki tecavüzü gibi suçlar yanında vergi, arazi, borçlar, eşya, miras ve aile hukuku ile ilgili şikayetlere de rastlanır. Geniş bilgi için bkz. OKUR GÜMRÜKÇÜOĞLU, Saliha, Şikayet Defterleri Işığında Osmanlı Hukuku ve Uygulaması, MÜSBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, İst.2010, s.144-235.

<sup>20</sup> AKMAN, s.112.

Doğrudan padişaha yazılan şikayet dilekçesi şöyledir: "*İzzetli, devletli ve Saadetli Sultanım Hazretleri sağ olsun. Bu fakir kulları Hasköy sakinlerinden olup halen karye-i mezkurede kutta-ı tarik zuhur edip bu fakirlerin hanesini açıp emvalimi serika etmeğin Saadetli Sultanımdan reca olunur ki bazı adamlardan şüphem olmağın Bostancıbaşı Ağa hazretlerine kitap buyurur ve teşrif-i ihtisab buyurup karye-i mezburede olan adamlardan teftiş ve tefahhus eylemede ferman Sultanımıdır. Seyyid Ömer b. İdris.*" Akt. BAYINDIR, Abdülaziz, İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması), İst.1986, s.19.

<sup>21</sup> Metin için bkz. AKGÜNDÜZ, Osmanlı Kanunnameleri, III/106.

“Fâtıma Hâtun evine her gece nâ-mahrem ricâl getirip fîsk u fücür üzere olduğu sebepten Defterdar Ahmet Çelebi mahallesi ahalisi **şikâyet** etmeğın, mahalle-i mezbûrede vaki’ mülk menzili cebren bey’ ettirilmişdir ve mezbûre Fâtıma daima fuhuş ve zina üzeredir ve bundan esbak mahmiye-i mezbûrede fevâhiş teftiş olunup, mezbûre Fâtıma’nın ahvâli sual olundukda, mahallesi ahalisi daima fîsk u fücür ve nâ-mahremler ile muamele ve muaşeret üzeredir diye ihbar ettiklerinde, ahz olunmak murâd olundukda firar eyleyip, beyti tasmîr olundukda gece ile ön duvarın hedm eyleyip esbabını ihraç ve ahar mahallede gizlendiği muhakkak olup ve Sofular mahallesi ahalisinden el-Hâc Halil Efendi b. Hâbil nam kimesne dahi meclis-i şer’-i şerife ihbar için hazır olup, filvaki mezbûre Fâtıma Hâtun daima nâ-mahrem ricâl ile muamele eyleyip fîsk u fücürdan hâliye olmayıp, fîsk u fücürda ısrar ve idmanı meşhurdur diye **ihbar** eyledikde, vaki’ hâl zabten li’l-makâl mübaşiri olan İbrahim Çavuş talebi ile keth olundu. 12 Cemâziyelevvel 1027.<sup>22</sup>

1879 UMCK m.27’ye göre suçun işlendiğini görenin ihbar yükümlülüğü vardır. m.28’e göre ihbar savcılığa yapılır, ihbar dilekçesi ihbar eden, vekili yahut talep edilirse savcılar tarafından yazılıp imzalanır. Bu kanunun 28. maddesine göre kaymakam, (nahiye) müdürü, ihtiyar meclisi reisleri (muhtarlar), kolluk ve teftiş memurları ihbarları kabul (ve savcılığa iletmek) zorundadırlar.

<sup>22</sup> İstanbul Mahkemesi 3 Numaralı Sicil, Hüküm No:309.

## 2. Feragat (şikayet hakkını kullanmamak)/af (şikayetten vazgeçmek)

Hız. Peygamber bir hadisinde, mahkemeye intikal ettirilmeden önce had suçlarında affın mümkün olabileceğini, ancak dava açıldıktan sonra affın söz konusu edilemeyeceğini belirtmiştir.<sup>23</sup> Ancak bu af sadece kul hakkını düşürür, cezayı tamamıyla ortadan kaldırmaz. Devlet, suçun işlendiğini öğrenirse suçlunun da durumunu göz önüne alarak ta'zir cezası verebilir.

Hukuk terimi olarak af, "kötülük ve haksızlık edeni, suç işleyenı bağışlama, cezalandırmaktan vazgeçme" anlamındadır.<sup>24</sup> İslâm hukukunda af, sanık hakkındaki hukukî takibattan vazgeçme veya mahkûmun cezasının bir kısmını yahut tamamını bağışlama anlamında kullanılır.<sup>25</sup>

*"Kötülüğün (işlenen suçun) karşılığı onun dengi bir kötülüktür (ceza). Her kim kötülüğü bağışlar ve barıştan, sulh-sükundan yana olursa onun mükafatı Allah'a aittir... mağdur bağışlamaz ve gereken karşılığı verirse (haklarını kullanırsa) böyle yapmasından dolayı kınanmaz... Her kim (haksızlığa uğradığı halde) sabreder ve kendisine yapılan kötülüğü bağışlarsa hiç şüphesiz bu takdire şayan ve sahibini faziletli kılan bir davranış olur (af artı değerdir)." (Şura, 42/40, 41, 43).*

<sup>23</sup> Bkz. Ebu Davud, *Hudûd*, 6.

<sup>24</sup> ÇAĞRICI, Mustafa, "Af" *DİA*, C:1, s.394.

Suçluyu muaheze etmeyip bu babdaki kusurunu, tecavüzünü mahv ve izale etmek bir aftır, bir ibradır. Bu af ve ibrayı bizzat mağdur yapabileceği gibi veliyy-i cinayet (suçtan zarar gören) de yapabilir. BİLMEN, III/103, No:316.

<sup>25</sup> ATAR, Fahrettin, "Af", *DİA*, C:1, s.395.

Hız. Peygamber: “Af (şikâyetten feragat) sebebiyle Allah bir kulun ancak şerefini artırır.”<sup>26</sup> buyurarak şikâyetten feragati teşvik etmiştir.<sup>27</sup> Yani şikâyet etmemek onursuzluk değildir.

Kasten öldürme ve yaralama suçlarının takibi şikâyete bağlıdır. Takibi şikâyete bağlı olmayan had suçları ile topluma ve devlete karşı işlenen tazir suçlarında af hiçbir şekilde mümkün değildir. Takibi şikâyete bağlı had suçlarında -kazif ve hırsızlık- dava açılmadan önce veya sonra, henüz hüküm verilmeden mağdurun suçluyu affetmesi cezayı düşürür. Bu hususta fıkıh âlimlerinin görüş birliği vardır.<sup>28</sup>

### 3. Şahsi dava:

İslam hukuku kitaplarında takibi şikâyete bağlı suçlarda şikâyet hakkının kullanılmasına şahsi dava denilmektedir.<sup>29</sup> Tamamen şahsî hak niteliğinde görülen kısas ve diyet, hatta tartışmalı olmakla birlikte kazif (nitelikli hakaret) şahsî davanın konusudur. Bu nevi davalar hak sahibinin talep ve takibine bağlıdır.<sup>30</sup> Hak

<sup>26</sup> Müslim, *Birr*, 69.

<sup>27</sup> “Bir insanı yaşatan bütün insanlığı yaşatmış gibi olur.” Maide, 5/32. ayetindeki yaşatmak, ölüm cezasına mahkûm olanı, kısas talebinden vazgeçerek ölümden kurtarmak anlamına gelir. KURTUBÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (ö.1273): *el-Câmiu li-Ahkâmî'l-Kur’an*, Beyrut, 1988, VI/96.

<sup>28</sup> ATAR, “Af”, s.395.

<sup>29</sup> Dava, bir kimsenin başka bir kimseden hâkim huzurunda hakkını istemesidir. Mecelle, m.1613.

<sup>30</sup> BİLMEN, III/239, No:643-645, YAVUZ, s.13. Kişilere karşı işlenen suçlarda mağdur taraf kısas talebinde bulunabilir. Suçtan haberdar olan kovuşturma organları suçlunun taziren cezalandırılması için dava açabilir. Maktulün mirasçısı yoksa

sahibi tarafından talep ve dava olunmazsa kısas yapılamaz. Talep varsa kısasın uygulanması farzdır.<sup>31</sup>

1879 UMCK m.1'e göre ceza davası kamu davası, tazminat davası ise şahsi davadır. m.4'e göre şahsi davadan vazgeçmek ceza davasının görülmesini etkilemez. Aynı kanun m.61'de ise "müştekiler dava-yı şahsi ikame ettikleri..." ifadesi ile şikayet ile şahsi dava aynı anlamda kullanılmış, m.58'de ise şikayetin yapılış usulü şöyle belirtilmiştir: "Bir cinayet veya cünhadan dolayı kendisini mutazarrır addeden eşhas (suçtan zarar görenler) gerek cürmün vuku bulduğu (suçun işlendiği) ve gerek maznun-ı aleyhin ikamet ettiği veya bulunabileceği mahal mustantıkı (şüphelinin oturduğu veya bulunabileceği yer sorgu hakimi) huzurunda **şahsi dava** ikame edebilir."

#### 4. Şahsi hak davası:

Haksız fiil oluşturan suçlarda suçtan zarar görenlerin bu zararlarının giderilmesini talep etmelerine şahsi hak davası denir. Bu ifade 1858 Ceza Kanunu m.171'de şöyle geçer: "Hukuk-ı şahsiye davası şer'iyeye mahkemesine havale olunur."

#### C. Fail-Mağdur Uzlaşması (Sulh)

Kur'an'da iki müslüman topluluğun çatışması (Hucurât 49/9) halinde çatışmanın tarafı olmayanlara bu grupların barıştırılması ve uzlaştırılması emredilmiş,<sup>32</sup>

bu hak devlet başkanına geçer. Hırsızlık ve kazif suçlarında da bu esaslar geçerlidir. ATAR, İslam Yargılama Hukukunun Esasları, s.161.

<sup>31</sup> YAZIR, M. Hamdi (ö.1942), Hak Dini Kur'an Dili, İst.Ty. III/1692.

<sup>32</sup> Çatışan grupların arasını bulmak; başlangıçta nasihatle olur. Eğer nasihat kabul etmezlerse tehdit etmek ve sert

böylece müslümanların arasını bulmanın bir görev olduğu belirtilmiş (Hucurât 49/10) çatışmanın tarafı olanlardan gerekirse fedakarlık yaparak ihtilafı sonlandırmaları istenmiş (Enfâl 8/1) ve sulhun mutlak manada iyi bir çözüm yolu sayıldığına dikkat çekilmiştir (Nisâ 4/128).<sup>33</sup>

Şikayetten feragat olmamış, uzlaştırma çabaları sonuçsuz kalmış ve dava açılmış olsa bile kovuşturma evresinde Uzlaştırma ile ilgili pek çok hadis vardır. “*Kişilerin arasını bulup uzlaştırmak (islâhu zâti'l-beyn) (nafile) oruç, namaz, hac ve sadakadan daha faziletlidir.*”<sup>34</sup> Hz. Peygamber bu konuya o kadar önem vermiştir ki sadece ıslahı kastederek insanların aralarını bulup barıştırmak için

---

söylemekle olur. Eğer tehditle de fitneyi teskin mümkün olmazsa serkeşlik edeni darp ile teskin olur. Eğer darpla da teskin mümkün olmazsa savaşarak fitneyi teskin etmeyi Allah bu ayetle emir buyurduğu gibi fitneyi teskinden sonra adaletle ıslahın ehl-i İslam üzerine lüzumunu beyan buyurdu ki adaletle mukarin olmayan ıslah, fitneyi teskin etmez, belki bilâhare husumeti teşdit eder. Çünkü ıslahta adalet olmayınca elbette taraflardan biri zalim; diğeri mazlum olacak. Zalimlik ve mazlumluk devam ettikçe husumet kesilmeyeceğinden fitne ateşi sönmez. Binaenaleyh; Cenab-ı Hak ıslahın adaletle mukarin olmasını emir buyuruyor. Konyalı Mehmed Vehbi, Büyük Kur'an Tefsiri, Üçdal Neşriyat: C:13, s.5494-5495.

<sup>33</sup> İslah kelimesinin kendini düzeltmek anlamı yanında arabuluculuk ve uzlaştırma anlamında kullanımı ile ilgili ayetler şunlardır: vaziyette arabuluculuk 2/182; af, boşanmış çiftin yeniden barışması 2/228; şiddetli geçimsizlikte hakem yoluyla evliliği kurtarmak 4/35; eşlerin arasını düzeltmek 4/128; ganimet paylaşımında anlaşmazlığı sonlandırmak 8/1; kavga eden (çatışan) iki grubun aralarını bulup uzlaştırmak 49/9-10; sulh-sükûndan yana olmak 42/40;

<sup>34</sup> Ebu Davud, *Edeb* 50.

yalan söylenebileceğini belirtmiştir.<sup>35</sup> Yine “*Helali haram, haramı helal kılmayan ve kamuya ait olmayan bütün haklarda sulh (uzlaşma) caizdir.*”<sup>36</sup> buyurmuştur.<sup>37</sup>

Hz. Peygamber: “*Sizden herhangi birinize din kardeşi özür dileyip uzlaşmak için gelir ve kabul etmezse, bütün müminlerin etrafında toplanacağı Havz-ı Kevser’e gelemez*” buyurmuştur.<sup>38</sup>

Kelime olarak sulh, nefret ve düşmanlığa son verme; ıslah, düzeltme, daha iyi ve faydalı hale getirme; insanlar arasındaki çatışmayı ortadan kaldırma; muslih bozukluğu düzelterip iyileştiren, barıştan yana olan anlamındadır.<sup>39</sup> “Sulh, müddai ile müddea aleyhin aralarındaki uyuşmazlığı rızalarıyla çözen bir akittir.”<sup>40</sup>

<sup>35</sup> Yalanın söylenebileceği üç yer için bk. Müslim, *Birr* 101; Ebu Davud, *Edeb* 50.

<sup>36</sup> Ebu Davud, *Akdiye*, 12; Tirmizi, *Ahkam*, 17; İbn Mace, *Ahkam*, 23.

<sup>37</sup> Hukuk uyuşmazlıklarında arabuluculukla ilgili bir hadis rivayetine göre: “Bir adam birinden tarla satın almış, tarlada içi altın dolu bir küp bulmuş. Bunun üzerine tarlayı satana:

-Altınını benden al! Zira ben senden yalnız yeri satın aldım; altını satın almadım! demiş. Yeri satan da:

-Ben sana yeri ve içinde olanı sattım! demiş. Müteakiben bir zatın huzuruna dâvaya çıkmışlar. Huzurunda muhakeme oldukları zât:

-Çocuklarınız var mı? diye sormuş. Biri oğlu; diğer ise kızı olduğunu söylemiş. Hakem:

-Bu oğlana bu kızı nikahlayın! Bundan her ikiniz harcayın ve tasadduk edin! demiştir.” Müslim, *Akdiye*, 21.

<sup>38</sup> Hâkim Nisâbüri, *el-Müstedrek*, IV/54.

<sup>39</sup> ÇAĞRICI, Mustafa, “Salih” *DİA*, C:36, s.31.

<sup>40</sup> BİLMEN, VIII/8, No:1.

Uzlaştırma, ceza uyuşmazlıklarının tarafların irade ve istekleriyle, üçüncü kişi yardım, tavsiye ve telkinleriyle çözüme kavuşturulmasıdır. Uzlaştırıcı, tarafların arasını bularak onları ortak noktaya getirmeye çalışır. Uzlaşmada tarafların anlaşması daha çok gönüllülük ve fedakârlık esasına göre işler.

Tarafların uzlaşma ihtimali varsa hâkim hüküm vermede acele etmemeli; hasımları sulha teşvik etmelidir. Uyuşmazlıkların sulh yoluyla çözülmesi, karşılıklı sevgi ve saygının devamına, müslümanlar arasında nefretin azalmasına vesile olur. Şu kadar var ki sulh, ne yönde karar verileceği belirginleşmeden önce yapılmalıdır. Hüküm verilinceye kadar taraflar isterlerse kendi aralarında rızalarıyla uzlaşabilirler.<sup>41</sup>

Şikâyetten vazgeçme (af) tek; uzlaşma (sulh) ise iki taraflı hukuki işlemdir.<sup>42</sup>

Suçlanan kişi suçlamaların doğruluğunu kabul ederse ikrar yolu ile sulh, suçlamaları reddederse, inkar yolu ile sulh ve suçlamalar karşısında sessiz kalır ve sonrasında sulh yapılırsa sükût yolu ile sulh oluşur (Mecelle m.1535).

Osmanlı mahkemelerindeki kayıtlardan üç tür sulhun varlığından söz edilebilir. Bunlardan ilki kadının bir arabulucu olarak hareket etmesi ve karar verme yerine tarafları uzlaştırması ile oluşan sulhlar, tarafların kendi aralarında mahkeme dışında ya da içinde anlaştıktan sonra bunu mahkemede kaydettirdikleri sulhlar<sup>43</sup> ve mahkeme

<sup>41</sup> BİLMEN, VIII/8, No:16.

<sup>42</sup> YAYLALI, Davut, İslam Hukukunda Sulh, İst.1993, s.16; SALMAN, Yüksel, İslam Ceza Hukukunda Af, SÜSBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2005, s.51.

<sup>43</sup> "Hasköy'de vaki İstemati meyhanesi meyhanecilerinden Dimo v. İstemati nam meyhaneci mahzarında şöyle dedi: Mezbur



dışında yapılan ancak kaydedilmeyen sulhlardır. Üçüncü tür sulhların varlığından ancak sonradan aynı konuda taraflar arasında yeniden bir dava söz konusu olursa haberdar olunmaktadır.<sup>44</sup>

**Muslihun:** Kötülüğe, düzensizliğe ve bozgunculuğa karşı barıştan, dirlik düzenlik ve esenlikten yana bir tutum takınan müttaki insanları ifade etmek üzere çeşitli ayetlerde

Dimo bundan akdem İstemati nam zimmiyi katleyledikte vereseşi mezburdan dem ve diyetini talep ve davasında iken mezbur Dimo ile **muslihun tavassutuyla sulh** olduklarından bedel-i sulh için kendinin malı müsait olmamağın mezbur Dimo'ya 8.800 akçe karz verdim şu şartla ki, meblağ-ı mezbur 8.800 akçeyi mezbur Dimo bana eda ve teslim edinceye kadar benim hizmetimde olup ahar yere gitmeye hakikat kendinden sual olunup takrir-i tahrir olunmak matlubumdur dedikte gıbbe's-sual mezbur Dimo mukrızı merkum Andoni "hususu mezbur için 8.800 akçe istikraz eyledim zimmetimde lazimu'l-eda ve vacibu'l-kaza deynimdir hatta meblağı mezburu mezkur Andoni'ye eda ve teslim edinceye kadar merkum Andoni hizmetinde olup ahar yere gitmem" deyu ikrar ve itiraf edicek ba'de't-tasdik mezbur Andoni'nin talebiyle kayd-ı sicil (6 Zilkade 1060/31 Ekim 1 650). Meyhanecilerin sulh için arabuluculuk yapan "muslihun" olması muhtemeldir. ŞİŞMAN, Cengiz, "Osmanlı Milletlerinin Girift İlişkileri: 17. Yüzyıl Hasköy Şer'îye Sicillerinde Kaydedilen Bir Cinayet Öyküsü", *Osmanlı Araştırmaları XX*, İst.2000, s.393.

Yukarıdaki örnek, uzlaştırmanın Osmanlı toplumunda yalnızca müslümanlar içinde değil; gayrimüslimler arasında da sorun çözüm yöntemi olarak kullanıldığını gösterir.

<sup>44</sup> DÖRTOK ABACI, Zeynep, "Bir Sorun Çözme Yöntemi olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri" <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1335/15455.pdf> (E.T. 03.05.2017) s.112.

yer alan muslih (Bakara 2/11-12; A'râf 7/170; Hûd 11/117), hukuk terimi olarak barışı temin eden, uzlaştırıcı demektir.<sup>45</sup>

Tarafların bir uzlaşmaya varabilmesi için bu zıt kutupları ikna edecek aralarındaki çatışmayı yumuşatabilecek araçlara ihtiyaç duyulur.<sup>46</sup> Muslihûn belirli bir grup değildir. Tarafların anlaşması için araya giren bu kişiler onların komşuları, akrabaları veya arkadaşları olabilir.<sup>47</sup>

Şefaath, suçunun bağışlanması veya dileğinin yerine getirilmesi için birine aracılık etme manasına gelir.<sup>48</sup> Hadiste, had cezası gerektiren suçların cezasının kaldırılması yolunda şefaatte bulunulamayacağı bildirilmiştir.<sup>49</sup> Tazir suçlarında şefaath kabul edilebilir.<sup>50</sup>

İnsanlar arasında adaletle hükmetmeyi emreden, hangi sebeple olursa olsun haksızlık yapmayı ve tarafgir davranmayı yasaklayan ayetler (bk. Bakara 2/188; Nisâ 4/58; Maide 5/8, 42; Sad 38/22, 26) uzlaştırıcılara da hitap etmektedir.<sup>51</sup> Dolayısıyla uzlaştırıcı kendisine duyulan

<sup>45</sup> KILINÇ, s.22.

<sup>46</sup> TAMDOĞAN, Işık, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Üsküdar'da Sulh Anlaşmaları ve Bunların Ardındaki Sosyal İlişkiler", in: *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V Bildirileri*, 1-5 Kasım 2007, C:1, s.51.

<sup>47</sup> DÖRTOK ABACI, s.109.

<sup>48</sup> Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, "ş-f-â" md.; Lisânü'l-Arab, "ş-f-a" md.

<sup>49</sup> Buhari, *Hudud*, 2; *Enbiya*, 54; *Megazi*, 5.

<sup>50</sup> BİLMEN, III/327, No:909/10.

<sup>51</sup> AKGÜNDÜZ, Ahmet, "Hakem" *DİA*, C:15, s.172.

güveni sarsmamak için uyuşmazlığın çözümünde objektif olmalı, taraflara aynı mesafede bulunmalıdır.<sup>52</sup>

I. Selim dönemi kanunnamelerinde, sulh anlaşması yapmış olan taraflardan daha az cerime (yani para cezası) alınmasına dair ibareler bulunmaktadır.<sup>53</sup>

#### **D. Uzlaştırmada usul:**

Uzlaşmanın safhalarını kronolojik olarak şöyle belirleyebiliriz:

1. Uzlaşmaya konu suç işlenir işlenmez fail mağdurdan özür diler, mağdur bunu kabul eder ve şikayet hakkını kullanmaz.

2. Suç işlenir, fail ile mağdur arasında giren üçüncü kişiler, tarafları barıştırır, uzlaştırırlar.

3. Mağdur şikayet hakkını kullanır/kıyas talep eder. Soruşturma/kovuşturma organları tarafları uzlaşmaya davet edebilir, bu davet üzerine uzlaştırıcıya gerek kalmadan taraflar uzlaşabilir.

4. Soruşturma/kovuşturma organları uzlaştırıcı görevlendirir, uzlaştırıcının çabalarıyla uzlaşma gerçekleşebilir.

5. Hüküm verildikten sonra mağdur taraf kıyas talebinden kendi iradesi veya uzlaştırıcıların çabası ile vazgeçmiş olabilir.

### **III. SUÇ KATEGORİLERİNE GÖRE**

#### **A. Kıyas suçları**

Kasten öldürme ve kasten yaralama kıyas cezası gerektiren suçlardır. Bu iki suç bakımından şikayet hakkını kullanmamak veya uzlaşmak bir ayette şöyle tavsiye edilmiştir: “*Kim kıyas hakkından vazgeçerse bu davranışı günahlarının bağışlanmasına vesile olur.*” Maide, 5/45.

<sup>52</sup> KURTUBÎ, VI/290.

<sup>53</sup> TAMDOĞAN, s.48.

## 1. Kasten insan öldürme

### a) Şikayet/kisas talep etmeme

“Maktulün kardeşi/velisi veya yakını tarafından bir af söz konusu olursa... tazminat ödenmelidir.” (Bakara, 2/178).<sup>54</sup>

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Bir kişi kasten öldürülür veya yaralanırsa yakınları için üç seçenek vardır: Ya kisas isterler, ya diyet (uzlaşma bedeli) alırlar, ya da büsbütün bağışlarlar. Bu seçenekleri bırakır da intikam almak isterlerse onlara engel olunuz.”<sup>55</sup>

Kişilere karşı işlenen suçlarda mağdur taraf muhayyerdir, dilerse suçluyu affeder, dilerse bir bedel mukabilinde uzlaşabilir veya bedelsiz şikayetten vazgeçer.<sup>56</sup>

İnsan öldürme ve yaralama suçlarında mağdur veya yakınları kisas talep etmese faile kisas cezası verilemez. Devlet genel kovuşturma yetkisini kullanarak tazir cezası verebilir.<sup>57</sup>

<sup>54</sup> Bu ayette af (şikâyetten feragat) ve eda (tazminat) kelimeleri bir arada geçer.

<sup>55</sup> Tirmizi, *Diyat*, 13, EBU ZEHRA, Muhammed, el-Ukub, Kahire, Ty. No:239.

<sup>56</sup> BİLMEN, III/327, No:909/10.

<sup>57</sup> AKMAN, s.29. Hz. Ömer, insan öldürme suçu işlendiğine dair bir ihbar alınca katili bulmak ve cezalandırmak için kamu davası açmış ve yargılamayı başlatmıştır. İBN KAYYİM, el-Cevziye Ebu Abdullah Şemseddin (ö.1350), et-Turuku'l-Hukmiyye, Kahire, 1977, s.28-29, ATAR, Fahrettin, İslam Adliye Teşkilatı, Ank.1991, s.189.

Kasten öldürmede maktulün mirasçılarının kısas isteme hakları vardır. Kısas talebinden vazgeçme karşılıksız olursa buna af (feragat) denir. Karşılık isteyerek kısas talebinden vazgeçme ise ya diyet talebiyle, ya da diyetten az veya çok olabilecek bir uzlaşma bedeli karşılığında olur.<sup>58</sup>

Af, Hanefilerle Malikilere göre suçluyu karşılıksız (meccanen) bağışlamaktır. Şafiilerle Hanbelilere göre ise, hem karşılıksız, hem de diyet mukabilinde bağışlamak aftır.<sup>59</sup>

Kısas isteme hakkı olanlardan biri, diyet veya uzlaşma bedeli karşılığı uzlaşıp şikâyetten vazgeçtikten sonra faili öldürecek olsa, kısas edilir.

Kasten öldürme suçunda şikâyetten vazgeçen sadece kendi diyet payından vazgeçebilir, diğer mirasçılarının payları ödenmelidir. Sinop Şer'îye Mahkemesinden verilen bir ilâmın fetvahanedeki özeti şöyledir:

*“Hükm-i kısasına ferman-ı âli sâdir olan katil-i mezbur Yakub’u, ölenin karısı, kısastan karşılıksız affetmesine binaen çocukların hakları diyete dönüşmekle gümüşten erkek diyeti olan on bin şer’î dirhemden affeden kadına düşen miras payından kalanını taksitle vasi el-Hac Osman’a edaya tembih olunduğunu beyandan ibaret olmakla bu surette affeden bundan sonra husus-ı mezkûr hakkında katil-i merkumdan nesne davasına kadire olmayıp ilâm gereği diyet-i mezkûreden affeden kadının sakıt olan miras payından kalanını üç taksitle vasiye katil-i mezburun edası lâzım geleceği... 17 L 1291.”<sup>60</sup>*

<sup>58</sup> SCHACHT, Joseph, İslâm Hukukuna Giriş, (Çev. M. Dağ-A. Şener), Ank.1986, s.187.

<sup>59</sup> *Mevsuatü'l-Fıkhiyye*, “Afv”, XXX/168.

<sup>60</sup> Akt. BİLMEN, III/185.

Kıyas isteme hakkı olanlardan (mirasçılardan) biri bu hakkından uzlaşma bedeli ile veya karşılıksız vazgeçse kıyas cezası düşer.<sup>61</sup>

Kıyas isteme hakkı olan çocuk ise bu hakkı velisi kullanır. Velinin faili karşılıksız affetme (şikâyetten vazgeçme ve feragat) yetkisi yoktur. Velisi olmayan maktulün velisi de devlettir. Devlet yetkilileri de faili karşılıksız affedemezler, kıyas talebinden vazgeçerek diyet isteyebilirler.<sup>62</sup>

### b) Uzlaşma

Kıyas isteme hakkı olanlar, peşin veya veresiye bir bedel üzerinde fail ile uzlaşabilir. Bu bedelin diyet cinsinden (örneğin deve, altın veya gümüş gibi) veya diyet miktarından fazla olup olmaması önemli değildir.<sup>63</sup>

Kıyas talebinden, failin başkası üzerindeki kıyas isteme hakkından vazgeçmesi şartıyla vazgeçmek (uzlaşma) de geçerlidir.<sup>64</sup>

Kıyas uygulanırsa ayrıca tazir cezası verilemez; ancak uzlaşılır veya diyet karşılığı kıyas talebinden vazgeçilirse tazir (örneğin adli para) cezası da verilebilir.<sup>65</sup>

<sup>61</sup> BİLMEN, III/100vd.

<sup>62</sup> MOLLA HÜSREV, Muhammed b. Feramuz (ö.1480), Dureru'l-Hukkâm fi Şerhi Ğureri'l-Ahkâm, İst.1978, II/94, AKŞİT, M. Cevat, İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları, İst.1976, s.121.

<sup>63</sup> BİLMEN, III/99, EBU ZEHRA, el-Ukûbe, s.497vd. UDEH, I, No:531-534, AKŞİT, s.121.

<sup>64</sup> SERAHSİ, Ebubekir Muhammed b. Ahmed (ö.1090), el-Mebsût, Beyrut, 1986, XXI/13.

<sup>65</sup> “Herkim kan dökse, katle müstahak ise kıyas olunur. Sulha veya diyete müstahak ise diyetten gayri otuz altın cürm alınır.”

Kıyas isteme hakkı olan küçüğün veya akıl hastasının velisi, diyet miktarı veya fazlasını almak kaydıyla uzlaşma yapabilir,<sup>66</sup> diyetten az miktara uzlaşması<sup>67</sup> veya karşılıksız olarak feragati hukuken geçersizdir. Varisi olmayanın velisi devlet olduğundan, devlet başkanı veya vesayet hakiminin kıyas isteme veya -diyetten az olmamak üzere- uzlaşma yapmaya yetkisi vardır.<sup>68</sup> Yani maktulün mirasçısı yoksa siyasî otorite, mağdur ve kamu adına gerekli takibatı yaparak kıyas talebinde bulunabileceği gibi beytülmale irat kaydedilmek üzere diyet olarak kıyastan da vazgeçebilir; ancak katili karşılıksız affedemez.<sup>69</sup>

Kıyas cezası gerektirecek şekilde insan öldüren müşterek faillerden biri hakkındaki kıyas talebinden vazgeçme, diğerleri hakkında vazgeçme anlamına gelmez. Yalnızca kıyas talebinden vazgeçilen diyet veya uzlaşma bedeli ödeyerek ya da karşılıksız olarak kıyastan kurtulur, haklarında vazgeçme olmayanlar kıyas edilirler.<sup>70</sup> Ancak öldürülenin mirasçılarında biri katili kıyastan karşılıksız affetse, diğerlerinin hakları diyete dönüşür.<sup>71</sup>

---

Alaüddevle Bey Kanunu m.18, metin için bkz. BARKAN, s.121. “Kasten insan öldürmenin cezası kıyastır. Uzlaşma bedeli alınırsa kıyas cezası düşer, ancak otuz altın para cezası alınır.”

<sup>66</sup> Mi'yar-ı Adalet, m.86.

<sup>67</sup> DAĞCI, Şamil, İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller, Ank.1996, s.125.

<sup>68</sup> SERAHSİ, XXVI/148, MOLLA HÜSREV, II/88, Mi'yar-ı Adalet, m.84, AKŞİT, s.121.

<sup>69</sup> DAĞCI, Şamil, “Kıyas” *DİA*, C:25, s.490.

<sup>70</sup> Mi'yar-ı Adalet, m.43.

<sup>71</sup> YAZIR, I/605.

Kasten öldürmede maktulün mirasçıları faili karşılıksız olarak affedebilecekleri (feragat) gibi, şahsi hak olarak diyet veya uzlaşma bedeli alabilirler.

Osmanlıda uzlaşma bedeli olarak bir at alındığına dair örnek şudur: “*Derviş Süleyman Rüstem mahkemeye hazır olup “kardeşim Emir ve Ümmet Salur cemaatinden öldürdüğüm adam için kan kaziyyesinden ötürü Mustafa Beğ hizmetlerine bir toru at verdik, kan cürmünden beriyyü’z-zimmet olduk” dediği sebepten deftere sebt olundu.*”<sup>72</sup>

Uzlaşma bedeli olarak para ödendiğine dair belge ise şöyledir: “*Kalecik Kazasına bağlı Yılanlı Köyü’nde otururken öldürülen Karabıçak oğlu Ali’nin mirası nikahlı karısı Fatma bt. Memiş ile küçük oğulları Satılmış ve Mehmet, küçük kızları Fatma, Ümmühan, Zeliha ve Şerife’ye kaldığı belirlendikten sonra... Fatma Hanım mahkemede Kalecik sakinlerinden Abdi oğlu Osman muvacehesinde bil-asale ve bil-vesaye dava ve takrir-i kelim eder ki: Daha önce murisimiz kocam Ali’yi haksız yere kasten **bıçakla** üç-beş yerinden yaralayarak **öldürüp** o veçhile mucib-i şer’iyyesini talep ederim diye dava ettiği kısas davasından bil-asale ve bil-vesaye **600 kuruş peşin bedelle sulh** ve müteallik davadan merkur Osman’ın zimmetini ibra ve iskat ettiğini, O da yazılı olduğu gibi ibrayı kabul ettiğini tescil ve huzur-ı alilerine ilam olundu. 1250”<sup>73</sup>*

<sup>72</sup> AKGÜNDÜZ ve Heyet, Şer’iye Sicilleri, II/118.

<sup>73</sup> Akt. KANKAL, Ahmet, Kalecik’in 1 Numaralı Şer’iye Sicili Transkripsiyon ve Değerlendirme, AÜSBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ank.1987, s.117.



Kasten öldürme suçunda uzlaşma bedeli hepsi peşin, taksirle veya kast taksir kombinasyonu ile öldürme suçlarında ise diyet üç yıl içinde ödenebilir.<sup>74</sup>

Kur'an'da Bakara 2/178 ayetinde kasten öldürme suçunda maktul yakınlarının kısas talebinden vazgeçmesi halinde Müslümanların genel kabulüne uygun bir ölçü (maruf) çerçevesinde ödenmesi gereken uzlaşma bedeli olan tazminat için "eda" terimi kullanılmıştır. Dikkat edilirse bu ayette "diyet" kelimesi geçmez ve tazminat miktarı belirli değildir. Dolayısıyla uzlaşma bedeli kasten öldürmede diyet miktarından fazla olabilir (Mi'yar-ı Adalet, m.34).

Hz. Peygamber, kasten insan öldüren birini kısasa mahkum etmiş,<sup>75</sup> Sahabe, Hz. Peygamber'in bu hükmü verirken üzüldüğünü görünce maktul yakınlarını uzlaşmaya davet etmişler, onlar da diyetin iki katını isteyerek uzlaşmayı kabul edince Hz. Peygamber memnun olmuştur.<sup>76</sup>

Osmanlı uygulamasını gösteren fetva kitaplarında tam diyet 10.000 dirhem gümüş iken<sup>77</sup> bunun iki katı olan 20.000 dirhem gümüşe sulh olduğu bildirilmektedir:

*"Zeyd, Amr'ı kısas gerektirecek şekilde öldürüp  
Amr, oğulları Bekir ve Beşir'i terk ettikte Bekir,*

<sup>74</sup> DEHLEVİ, Şah Veliyyullah, Hucetullahi'l-Baliğa, Beyrut, 1992, II/408.

<sup>75</sup> Malikilere göre kasten öldürme ve yaralamada suç sabit olmadan (hüküm verilmeden önce) uzlaşma caizdir, bu durumda dava düşer. BİLMEN, VIII/22, No:75 (8-10).

<sup>76</sup> Hakim, Müstedrek, II/330; ZEYLAİ, Cemaleddin Abdullah b. Yusuf, Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye, Yy. 1973, IV/431; SERAHSİ, XXI/9.

<sup>77</sup> Bkz. Dürriyade Mehmed Arif Efendi, Neticetü'l-Fetava, İst.1265, s.571.

*Beşir'in emrinsiz Zeyd ile kısıstan 20.000 dirhem gümüş üzerine sulh olsa Zeyd, sulh bedelinden Bekir'in hissesine isabet eden 10.000 dirhem gümüşü Bekir'e verip Beşir'in hissesi alacağa dönüşmekle yarı diyet olan 5.000 dirhem gümüşü dahi Beşir'e verirken Bekir razı olmayıp 20.000 dirhem gümüşü tamamen bana ver diyemez.*<sup>78</sup>

Muaviye b. Ebi Süfyan halife iken Haveyn b. Haşrem birini kasten öldürmüş, Said b. el-Âs ile Hasan ve Hüseyin, maktulün oğluna diyetin yedi katı uzlaşma bedeli teklif etmişler, o bunu kabul etmemiş ve faile kısas cezası uygulanmıştır.<sup>79</sup>

Ebu Hanife ve Malik'e göre af (feragat) karşılıksızdır. Yani mağdur taraf katil ile diyet üzerinde anlaşmadan kısas talebinden vazgeçmişse, diyet alamaz. Eğer mirasçılar diyet karşılığı kısas talebinden vazgeçmişse bu durum af değil, sulhtur (uzlaşma).<sup>80</sup> Zira cezanın diyete çevrilmesi (mirasçıların diyet alabilmesi) suçlunun diyeti kabulüne bağlıdır. Öldürülen borçlunun alacaklıları da uzlaşma görüşmelerine katılabilir.<sup>81</sup>

<sup>78</sup> Dürrizade, s.426.

<sup>79</sup> İBN KUDAME, el-Muğni, IX/477, ŞAFAK, s.83.

<sup>80</sup> Hanefiler kasten öldürmede ödenen mala uzlaşma bedeli denmesinden yanadır. BARDAKOĞLU, Ali, "Diyet", *DİA*, C:9, s.472vd.

Suçlunun bedel karşılığı affedilmesi halinde burada sulh hükümleri geçerli olup fâil ile mağdurun karşılıklı rıza ve muvafakati aranır. Bu sebeple mağdurun tek taraflı olarak kısastan vazgeçip diyeti tercih etmede muhayyerlik hakkına sahip olmadığı kabul edilir. DAĞCI, "Kısas", *DİA*, C:25, s.488-495.

<sup>81</sup> "Borçları terekesinden fazla olduğu halde katlolunan Zeyd'in varisleri katili Amr ile kısıstan şu kadar akçe üzerine sulh ve

Şafii ve Ahmed b. Hanbel'e göre kısas hakkı sahibi faili affederse, bu af otomatikman kısasın diyete dönüşmesi sonucunu doğurur. Diyete dönüşme failin isteğine bağlı değildir.<sup>82</sup>

Kisas isteme hakkı olanlar, peşin veya veresiye<sup>83</sup> bir bedel üzerinde fail ile uzlaşsa, kısas cezası düşer.<sup>84</sup> Bu bedel şari tarafından belirlenmediği için diyet cinsinden

---

*bedeli kabzetseler Zeyd'in alacaklıları sulh bedelini paylaşabilirler.*" Behcetü'l-Fetava, No:3259.

<sup>82</sup> EBU ZEHRA, el-Ukube, No:372, ŞAFAK, s.81-82.

<sup>83</sup> "Mustafa, zevcim mezkûru mukaddemâ cerh ve **katl etmekle** diyet-i kâmilelerinden miras payımı talep ve dava eylediğimde **muslihûn tavassut edip** mezkûr davamdan mezkûr Ümmühâni vekâleti hasebiyle beni iki yüz esedî kuruş üzerine sulh eylediğinden, ben dahi sulh-i mezbûru kabul ve bedel-i sulh olan meblağ-ı mezbûr iki yüz esedî kuruşun elli kuruşunu kabzedip kalan yüz elli kuruşu def' [ü] edaya iktidarı (ödeme gücü) olmayıp taksite talip oldukça ben dahi meblağ-ı baki-i mezbûr yüz elli esedî kuruşu her otuz gün tamamında dörder kuruş verip bin seksen gün tamamında yüz kırk sekiz kuruşunu ve on beş gün tamamında dahi baki iki kuruşu verip tamamen eda etmek üzere taksit edip kendi kibelimden mezbûr ile dava ve nizam kalmamıştır sual olunup takrir tahrir olunması matlubumdur dedikte gibbe's-suâl mezbûre Ümmühâni cevabında filhakika hâl balada bast olunan minval üzere olup baki yüz elli kuruş ber vech-i mukâssat müvekkil-i mezbûrun deyni olup ve deyn-i mukâssat-ı mezkûru kendi kefalet-i sahha-i şer'iyeye ile kefil oldum dedikte mukirra-i mezbûrenin zevci Ömer b. Halil dahi meblağ-ı mukâssat-ı mezbûra kefil olmağın mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. 12 Ramazan 1097." Bab Mahkemesi 46 Numaralı Sicil, Hüküm No:629.

<sup>84</sup> Mi'yar-ı Adalet m.197'ye göre: "Kasten yaralamada af, ibra ve sulh ile kısas cezası düşer."

(örneğin deve, altın veya gümüş gibi) olup olmaması, diyet miktarından fazla olup olmaması önemli değildir.<sup>85</sup>

*“Zeyd Amr’ı katledip, gaybet ettikten sonra, babası Bekir verese-i Amr’a bedel-i sulh bir miktar akçe verip sulh ettikten sonra: “Verdiğim bedel-i sulhu verin. Andan sonra Zeyd’den dava edin” demeğe kâdir olur mu? Cevap: Sulh sahîh idiyse, ne Bekir verdiği alır, ne verese davaya kâdir olur.”*<sup>86</sup>

“Zeyd, Amr’ı mucib-i kisas olan katil ile katlettikten sonra Amr’ın varisleri ile 2.000 kuruşa sulh ve sulh bedelini ödedikten sonra “sulh bedeli diyetten fazla olmakla ziyadesi batıldır” diye bedelin diyetten fazlasını varislerden alamaz.”<sup>87</sup>

*“Katil üç ya dört (kişi) olsa, mirasçılar bazısıyla sulh ve bazısını kisas ettirebilirler.”*<sup>88</sup> Müşterek faillerden biri ile yapılan uzlaşma, diğerinden kisası düşürmez. İki kişiyi öldüren, birinin yakınlarıyla uzlaşsa, diğerinin yakınlarının kisas isteme hakkı düşmez.<sup>89</sup>

Kisas isteme hakkı olan çocuk veya akıl hastası olsa, veli veya vasi diyetten az bir tutara uzlaşma yapamaz. Ancak sanık suçu inkar edip çocuk veya akıl hastasının kanuni temsilcisi onu mahkum ettirmeye yeterli delil elde edemeyecekse, diyetten az miktara uzlaşma yapması caizdir.<sup>90</sup>

<sup>85</sup> KASANİ, VI/49, BİLMEN, III/99, EBU ZEHRA, el-Ukûbe, s.497vd. UDEH, I, No:531-534, AKŞİT, s.121, YAYLALI, s.126, 130.

<sup>86</sup> Ebussuud, Veli-1, vr. 148a.

<sup>87</sup> Behcetü’l-Fetava, No:2350.

<sup>88</sup> Ebussuud, Maruzat, No:215.

<sup>89</sup> KASANİ, VII/248, Miyar-ı Adalet, m.43.

<sup>90</sup> Bkz. Mi’yar-ı Adalet, m.34-35.

Kıyas talebinden, failin başkası üzerindeki kıyas isteme hakkından vazgeçmesi şartıyla vazgeçmek (uzlaşma) de geçerlidir.<sup>91</sup>

İmam Malik'e göre kasten insan öldüren şahıs, sulh veya af suretiyle kısıstan kurtulsa da tamamen cezadan kurtulamaz; 100 celde ve bir yıl hapis cezasına çarptırılır. Bu hususta katil ile maktulün müslim/gayri müslim, erkek/dişi, hür/köle olması arasında fark yoktur.<sup>92</sup>

Kıyas isteme hakkı olan küçüğün veya akıl hastasının velisi, diyetten fazlasını almak kaydıyla uzlaşma yapabilir, karşılıksız olarak şikâyetten vazgeçmesi hukuken geçersizdir. Velisi olmayanın velisi devlet olduğundan, devlet başkanı veya vesayet hakiminin kıyas isteme veya uzlaşma yapmaya yetkisi vardır.<sup>93</sup>

Kasten öldürmede fail çocuksa, kanuni temsilcisi onun yerine uzlaşma yapabilir. “Küçük Zeyd insan öldürse, vasisinin bir miktar akçe verip sulh yapması câizdir.”<sup>94</sup>

“*Katl-i amd kıyası icap eder... (kıyas cezası) bedel-i sulh mukabili sakıt olur.*” Mi'yar-ı Adalet, m.21.

Devletin tazir cezası verme yetkisi çerçevesinde yaptırım uygulama örnekleri: 26 CA 1261 tarihli Meclis-i

<sup>91</sup> SERAHSİ, XXI/13.

<sup>92</sup> BİLMEN, III/61, No:256.

<sup>93</sup> SERAHSİ, XXVI/148, MOLLA HÜSREV, II/88, AKŞİT, s.121.

<sup>37</sup> Numaralı Konya Şer'îye Sicilinde başına taşla vurup kasten öldüren İbrahim oğulları Veli Beşe ve Minnet'ten ölenin küçük çocuklarının vasisi 110 esedi kuruş alarak uzlaşmışlardır. 3 Receb 1103/21.3.1692.” bkz. No:193-1, s.340-341.

<sup>94</sup> Ebussuûd, Veli-1, vr. 148a.

Vâlâ kararında kasten öldürme suçunda tarafların 20.000 kuruş bedel üzerinde uzlaştıkları belirtilmiş, katil uslanıncaya kadar suçun işlendiği Bursa'ya dönmek üzere Tokat'a sürgün edilmiştir.<sup>95</sup>

1851 CK Birinci Fasıl m.11'e göre, kasten öldürmede uzlaşma bedeli karşılığı veya karşılıksız şikâyetten vazgeçme varsa ve fail İstanbul'da oturuyorsa 1-5 sene kürek, taşrada oturuyorsa pranga ve ağır işlerde çalıştırma cezası verilir.

1858 Ceza Kanunu m.172'ye göre, kısıstan affolunan katile (maktul yakınları uzlaşmış veya şikâyetten vazgeçmişse) müebbet veya 15 seneden az olmamak üzere kürek cezası verilir. Aynı maddeye göre Nizamiye Mahkemesince hükmedilen ölüm (idam) cezası padişah tarafından onanmazsa faile müebbet veya 15 seneden az olmamak üzere kürek cezası verilir.

Yukarıdaki örnekler cezanın gittikçe ağırlaştığını göstermektedir.

## 2. Kasten Yaralamada

### a) Şikâyet/kıyas talep etmeme

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Kim kendisini yaralayanı bağıslarsa bağısladığı şeyin manevi değeri kadar günahı affedilir.*”<sup>96</sup>

Yaralananın şikâyet hakkı vardır, şikâyetten vazgeçse, fakat yaralamanın ölümle sonuçlanması hususunda vazgeçme olmasa, ölüm vukuunda yaralı iken şikâyetten vazgeçenin mirasçıları yaralayandan diyet talep edebilirler.<sup>97</sup>

<sup>95</sup> A. MKT. MVL. No:2/4.

<sup>96</sup> Ahmed b. Hanbel, Müsned, V/316, 330.

<sup>97</sup> Dürrizade, s.569.

Mi'yar-ı Adalet m.30'a göre, yaralanmış kişi faili affedip sonra ölse af geçerli olur ve varisler faili kısas ettiremezler, diyet de alamazlar.

Kisas isteme hakkı olan akil ve baliğ olup faili kısastan affetse kısas cezası düşer.

Osmanlı uygulamasında yaralananın şikâyetten bedelsiz vazgeçme örneği şöyledir:

*“Nikola v. Anidis adlı zimmi Kasaba-i mezbure mahkemesine ihzar ettirdiği... Yorgi v. Todori adlı zimmiden dava ve iki ay önce mesfur şerbetçi Yorgi'nin meyhanesinde beni gaip anil-meclis Emir Ali oğlu Seyyid Mehmed **bıçakla yaraladı**, sağ gözümde illet kaldı diye mesfur Yorgi zimmiyi **meccanen** davasından **ibra ve ıskat** ve Yorgi'nin zimmetini ibraya dahi ilam vermişim... SA 1169”<sup>98</sup>*

Hasan Çelebi b. Mehmed, yumrukla ön dişlerini kıran damadı ile meccanen sulh yapmış ve taraflar bunu mahkeme defterine kaydettirmiştir.<sup>99</sup>

Mağdurun veya mirasçılarının şahsî davadan/şikâyetten vazgeçip faili affetmeleri bütünüyle cezayı değil; sadece kısas cezasını düşürür. Adli merciler gerekli görürse kamu adına davayı takip ederek suçluyu ta'zîr sınırları içinde cezalandırır.

### **b) Uzlaşma**

Hz. Peygamber, Ebu Cehm b. Huzeyfe'yi zekat tahsildarı olarak gönderdi. Adamın biri malının zekatı konusunda onunla tartıştı. Ebu Cehm de adama vurup başını yardı. (Yaralının yakınları) Hz. Peygamber'e gelip kısas istediler. Resulullah (sav) onlara: “Size şu kadar mal

<sup>98</sup> Akt. AKGÜNDÜZ ve Heyet, Şer'îye Sicilleri, II/130.

<sup>99</sup> BŞS, B-176, 17/4, akt. DÖRTOK ABACI, s.111.

vereyim (kıyas talebinden vazgeçin)!” dedi ise de razı olmadılar. Resulullah miktarı artırdı, onlar yine razı olmadılar. Hz. Peygamber (daha da artırarak): “Size şu kadar mal vereyim!” dedi. Bu sefer razı oldular. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Ben bu akşam halka razı olduğunuzu bildireceğim!” dedi. “Pekala!” dediler. Resulullah (sav) hitabesinde: “Bu Leysliler bana kıyas talebiyle geldiler. Ben onlara (kısasa bedel) şu kadar mal teklif ettim, onlar da razı oldular, siz de razı mısınız?” diye sordu. Fakat berikiler: “Hayır, razı değiliz!” dediler. Muhacirler onlara kızıp üzerlerine yürüdü. Resulullah (sav) onlara dokunmalarını yasakladı. Muhacirler de ileri gitmekten vazgeçti. Sonra onları çağırıp, onlara verdiğini artırdı ve sordu: “Razı oldunuz mu?” “Evet” dediler. Resulullah tekrar: “Ben halka hitap edip, razı olduğunuzu bildireceğim” dedi. Onlar: “Pekala!” dediler. Resulullah halkı çağırarak: “Razı mısınız?” diye sordu. “Evet razıyız!” dediler.”<sup>100</sup>

Evs kabilesinden İbn Übey, Hazrecli İbn Revâha ve taraftarlarının sopalarla dövüşmeleri üzerine, Hz. Peygamber aralarına girerek onları barıştırmıştır. Yine Ensar’dan İmran, karısını akrabalarına ziyarete göndermediği için kadın tarafı ile erkeğin amcaoğulları arasında çıkan kavgada Resûlullah adam göndermiş ve tarafları barıştırmıştır.<sup>101</sup>

Kasten yaralamada uzlaşma veya diyet hakkından/şikâyetten vazgeçme/feragat, bizzat yaralanana ait bir haktır. Kasten yaralamada asli yaptırım kıyas olduğu için uzlaşma bedeli diyetten fazla olabilir.<sup>102</sup> Hz. Osman’ın

<sup>100</sup> Ebu Davud, *Diyat* 13; Nesai, *Kasame* 24.

<sup>101</sup> YAZIR, VI/4462.

<sup>102</sup> EBU ZEHRA, *Felsefetü’l-Ukûbe*, s.429, DAĞCI, Müessir Fiiller, s.125.



kölesi tokat atarak taşralı birinin gözünü kör etmişti. Hz. Osman kısıstan vazgeçmesi için mağdura gözün bedelinin iki katını teklif etti, ancak mağdur kisas talebinde ısrar etti.<sup>103</sup>

Kasten yaralamada şikayet/kisas talebi hakkı yaralanana aittir. Yaralanan uzlaşmayı kabul ettikten sonra ölse -uzlaşmada ölüm ihtimali dikkate alınmışsa uzlaşma geçerliliğini korur- uzlaşma geçersiz hale gelir, mirasçılar failden diyet tutarı tazminat alabilirler.<sup>104</sup>

Mağdur, fiil ehliyetine sahip değilse kanuni temsilcisi diyet miktarı veya daha fazla bir uzlaşma bedeli karşılığında fail ile uzlaşabilirler.<sup>105</sup> Mağdurun çocuk olması halinde kanunî temsilcilerinin suç fâiliyle diyetten daha az bir miktar üzerinde uzlaşma hakları yoktur. Bu şekilde yapılan bir uzlaştırma kisası düşürücü bir sebep olarak kabul edilmekte, ancak mağdurun aradaki farkı istemek üzere fâile rücu hakkı doğmaktadır.

Osmanlı uygulamasında balta ile yaralama davası uzlaşma ile sonuçlanmıştır:

*“Piyâle Paşa çayırında mezkûrân Burhan ve İbrahim sarhoş üzerime gelip balta ile sağ kolumu vurup mecruh eylemişlerdi. Hâlâ muslihûn tavassutuyla merhem-bahâ ve ifâkat bulunca(ya kadar) nafaka ve havâyic-i zaruriyem için yedi yüz yirmi akçe ile iki araba oduna sulh olup bedel-i sulhu bi't-tamam alıp kabzedip min ba'd mezkûrlar ile dava ve husümetim yoktur, cemî' davadan husûsan davayı merkümeden zimmetlerin ibra ve ıskat eyledim dedikde... mezkûrân Hızır ve Bekir vekâleten bi'l-*

<sup>103</sup> İBN KUDAME, IX/428, DAĞCI, Müessir Fiiller, s.153.

<sup>104</sup> Mi'yar-ı Adalet m.33.

<sup>105</sup> SERAHSİ, XXVI/93, DAĞCI, Müessir Fiiller, s.124.

muvâcehe mezbûr Hüseyin'i tasdik edip beraat-i zimmetlerine hüküm birle mâ vaka'a kaydolundu. Şevvâl 991."<sup>106</sup>

“babam merkûm Oruc'u bi-gayr-ı vech-i şer'î karnının sol tarafından odunla darp edip ol darptan sahib-i firâş oldu diye dava ve talep edip o dahi inkâr ile cevap verip ispat etmek sadedinde iken aramızda muslihûn tavassut edip “es-sulhu seyyidü'l-ahkâm” hadisi fehvasınca husus-ı mezbûru melhem-bahâ on bir kıt'a riyâlî guruşa sulh edip **bedel-i sulh olan on bir kıt'a riyâlî guruşu yedinden alıp kabzedip** vekâletim hasebiyle zimmetini husûs-ı mezbûra müteallik cemî' de'âvî ve husûmât ve **erş-i cinâyetten ibrâ-i âm** ile ibrâ ve ıskat-ı tam ile ıskat eyledim dedikde vekil-i merkûmun ikrar-ı meşrûhu mezbûr Mustafa talebiyle ketb olundu. 9 Rebiyülevvel 1052.”<sup>107</sup>

<sup>106</sup> Üsküdar Mahkemesi 56 Numaralı Sicil, Hüküm No:447.

“Sitti bt. Yakup ve zevci İsa b. Musa meclis-i şer'a hazır olduklarında karye-i mezbûreden Bâli b. İbrahim muvacehesinde takrîr-i kelâm edip dedi ki, çekişip beni darp edip başımıza vurdu diye dava etmişim mezbûr Bâli inkâr ile cevap vericek hâliyâ **muslihûn ve mütevasstûn** olup **es-sulhu hayrun deyişiyile amel olunup** üç yüz akçe melhem bahâsından verip ve ben İstanbul kilesiyle beş kile buğday verip ibra ve ıskat ettiği hususun kabzına müteallik mezbûr Bâli b. Hasan davam ve nizam yoktur ve illâ inde'l-hükkâm mesmû' olmaya dediklerinde ve mezbûr Bâli dahi bedel-i ibra verdiği akçeden ve buğdaydan davam ve nizam yoktur ve illâ inde'l-hükkâm mesmû' olmaya dedikde, tarafeynden sâdır olan ikrarları bi-hasebi's-şer'î's-şerîf **muteber görülp sıhhat-ı ibra mukarrer olup** kayd-ı sicil olundu. Rebiülevvel 971.” Üsküdar Mahkemesi 26 Numaralı Sicil, Hüküm No:357.

<sup>107</sup> Hasköy Mahkemesi 5 Numaralı Sicil, Hüküm No:511.

Saç kesme davasında 15 kuruş mukabilinde uzlaşıldığına dair örnek vardır.<sup>108</sup>

*“Süleyman, kölem Rıdvan b. Abdullah’ı sol küreği yanından ve sol kolundan bıçakla yaraladı, Rıdvan da Süleyman’ı sol kolundan, alnından ve sol budundan bıçakla yaraladı, lâkin mezbûr Rıdvan’ın yarası ağır olmakla mezbûr Süleyman’dan dava ve talep edip, aramızda muhâsemât-ı kesîr vakıa (çok uyuşmazlık) olup, hâlâ tavassut-ı muslihûn (uzlaştırmacılar) ile husûs-ı mezkûru inkârdan dört bin akçeye sulh eylediklerinde, ben de sulh-i mezbûru kabul ve bedel-i sulh olan meblağ-ı merkûmu vekîl-i merkûm Ali Beşe yedinden alıp kabz edip, müvekkil-i mezbûr Süleyman’ın zimmetini husus-ı mezkûr davasından ibrâ-i âm ile ibra ve iskat-ı tam ile iskat ettim... 22 Rebiyülahir 1027.”<sup>109</sup>*

### 3. Taksirle öldürmede uzlaşma

Taksirle öldürme ve yaralamada uzlaşma yapılabilir,<sup>110</sup> bu suçların cezası kısas olmadığı için uzlaşma bedeli en çok diyet miktarı olabilir; fazla istenemez.<sup>111</sup> Uzlaşma gerçekleşmişse ve fail sabıkalı değilse ayrıca tazir cezası verilmeyebilir.<sup>112</sup>

<sup>108</sup> 37 Numaralı Konya Şer’iye Sicili, No:186-3, s.328.

<sup>109</sup> İstanbul Mahkemesi 3 Numaralı Sicil, Hüküm no: 243

<sup>110</sup> Bursa mahkeme sicillerinde, bir müslüman tarafından tüfek patlaması sonucu taksirle öldürülen gayrimüslimin varisleri, karşı taraf ile dem-i diyet üzerine uzlaşmışlardır. DÖRTOK ABACI, s.115.

<sup>111</sup> SERAHSİ, XXI/9, KASANI, VII/250; Şeyh Bedreddin, Letaifü’l-İşarat (Editör: Hacı Yunus Apaydın) İst.2012, s.349, BİLMEN, III/99; YAYLALI, s.130; SALMAN, s.53.

<sup>112</sup> 1851 CK Birinci Fesıl m.13’e göre taksirle öldürmede failin sabıkalı ve mazanne-i sû olup olmamasına göre ayırım

#### 4. Taksirle yaralamada uzlaşma

Taksirle ölüme sebebiyette ağır yaralı iken diyet alacağı hakkından vazgeçse, bu durum vasiyet (ölüme bağlı tasarruf) sayılır ve diyetin üçte biri ile sınırlıdır. Yani mirasçılar taksirle öldüren den diyetin üçte ikisini alabilirler.<sup>113</sup>

*“Mahrûse-i Bursa’da Hisar Câmi-i Şerifi imamı Ebubekir Efendi b. Hasan Efendi mahrûse-i mezbûrede meclis-i şer’i şerif-i enverde cerrah tائفesinden Halil Çelebi bin Ahmed nam kimesne mahzarında bi’l-velâye ikrar-ı tam ve takrir-i kelâm edip oğlum hazır bi’l-meclis Mustafa nam sağiri merkûm cerrah Halil Çelebi emriyle sünnet eyledikde zekerinin haşefesinden bir miktarını kat’ eyledi diye ba’d-e’l-berâ yedimde olan fetvâ-yı şerife mantûkunca müceb-i şer’isi merkûm cerrah Halil Çelebi’den bi’l-velâye dava eylemişim. Halen aramızda musâlahaya tavassut edip dava-yı mezkûremden merkûm cerrah Halil Çelebi ile beni elli kuruş üzerine sulh eylediklerinde ben dahi bi’l-velâye sulh-i mezbûru kabul ve bedel-i sulh olan meblağ-ı mezbûru merkûm cerrah Halil Çelebi yedinden ahz ü kabzeyledim. Fîmâ ba’d husûs-ı merkûma müteallika mezbûr cerrah Halil Çelebi ile vechen mine’l-vücûh dava ve nizam ve husumetim kalmadı dedikde gibbe’t-tasdîki’ş-şer’î mâ-vaka’a ketb olundu. Zilhicce*

yapılmış, mazanne-i sû değil (iyi halli) ise diyetle yetinilmesi, ayrıca bir ceza hukuku yaptırımı uygulanmaması ancak; mazanne-i sû ise ilaveten tazir olarak bir sene kürek veya pranga cezası öngörülmüştür.

<sup>113</sup> SCHACHT, s.175.

962.”<sup>114</sup> Sulhu mahkeme tasdik edip deftere kaydetmiştir.

Uzlaşan faile ayrıca ceza verilmeyebilir.<sup>115</sup>

### 5. Çocuk düşürmede uzlaşma

Yaralama sonucu hamile kadın çocuğunu düşürse (ıskat-ı cenin) ğurre denilen tazminat ödenebileceği gibi bir bedel üzerinde uzlaşılabilir.

*“Mezburan evimize gelip kavga ederek karım Fatma'nın canlı çocuk düşürmesine sebep oldular.” diye dava ettiklerinde mezburan bil-mukabele “Bayram Bey'in karısı olan Fatma'nın bir ölü çocuğu düştü, biz sebep olduk” dediklerinde aralarında çok münazaa... ceninin canlı olduğunu mezburan inkar ettiklerinden... kat'ı niza ve fasl-ı husumet için 8.000 Osmani akçe verilip... 1531”<sup>116</sup>*

Bursa'da Bilecik mahallesinde oturan Zeynep bt. Hüseyin adlı kadın mahkemede Rabia bt. Mehmed adlı kadını (Rabia mahkemede vekili Salih b. Hasan aracılığıyla temsil edilmektedir), yedi gün önce evine geldiği sırada tartışırken, (Rabia'nın) yüksek sesle bağırması ve üzerine gelmesi nedeniyle korkusundan ikiz çocuklarını erken doğurduğunu ve çocukların iki saat yaşadktan sonra öldüğünü belirterek dava etmiştir. Rabia durumu inkar etmesine rağmen, muslihûn aracılığıyla iki taraf üç kuruş üzerine uzlaşmayı kabul etmiş ve davacı Zeynep, Rabia'nın

<sup>114</sup> BŞS. C 1/53 24b, bkz. ÇETİN, Bursa Şer'ıye Sicilleri Işığında Osmanlılarda İlk Tıp Fakültesi Bursa Darüşşifası ve Tıbbi Faaliyetler, s.141.

<sup>115</sup> 1858 CK m.183'e göre taksirle yaralamada yedi günden iki aya kadar hapis cezası öngörülmüştür.

<sup>116</sup> AKGÜNDÜZ ve Heyet, Şer'ıye Sicilleri, II/119.

vekilinden üç kuruşu almasıyla sorun çözümlenmiştir (5 Aralık 1757).<sup>117</sup>

### B. Had suçlarında şikâyet etmeme/uzlaşma

Had suçlarında (sirkat ve kazif hariç) kovuşturmanın kamusalılığı ilkesi geçerlidir. Suçtan zarar gören şikâyet etmese/dava açmasa bile bu tür suçlar kamu davası şeklinde resen takip edilir.

Takibi şikâyete bağlı suçlarda uzlaştırma çalışmaları suç işlenince hemen başlamalıdır. Hz. Peygamber: “*Had cezası gerektiren bir suç işlendiğinde fail ile mağdurun arasını bulun (şikâyet hakkından feragat etmesi için mağduru ikna edin). İş bana (kovuşturma organlarına) intikal ettikten sonra artık cezalandırmak vacip olur.*” buyurmuştur.<sup>118</sup> Dolayısıyla şikâyet hakkını kullanmadan önce mağdurun faili affetmesi, had cezası verilmesini engeller.

<sup>117</sup> Bursa’da Araplar mahallesinde oturan Şerife Sabire bt. Mustafa adlı kadın mahkemede Fatma bt. İbrahim huzurunda, Fatma’nın elli beş gün önce evine gelerek büyük bir sopa ile sağ koluna vurduğunu, korkusundan dolayı erken doğurduğunu ve bebeğin olaydan yirmi saat sonra öldüğü iddiasında bulunmuştur. Fatma, suçlamaları reddetmiş, araya muslihünün girmesiyle **15 kuruşa** uzlaşmış, hem Fatma hem de mahkemede bulunan kocası Ali, Fatma’nın zimmetini ibra ve ıskat eylemişlerdir. 12 Mart 1758. DÖRTOK ABACI, s.113

Yine hamile bir kadın gece evlerine giren birinin hücum etmesi sebebiyle bir erkek çocuğu düşürmüş ve taraflar **yüz kuruş** üzerine uzlaşmışlardır. DÖRTOK ABACI, s.113-114.

<sup>118</sup> Ebu Davud, *Hudud*, 6; Nesai, *Sarik*, 5; UDEH, Abdülkadir (ö.1954), et-Teşri’u’l-Cinâiyyi’l-İslâmi Mukarinen bi’l-Kanuni’l-Vad’i, Beyrut, Ty, II, No:628.

Resen kovuşturulan suçların kovuşturma organlarınca öğrenilmesi soruşturma/kovuşturmayı otomatik olarak başlatır. Basra valisi Muğire b. Şu'be'nin zina ettiği haberi Hz. Ömer'e ulaşınca kamu davası ile yargılama başlatılmıştır.<sup>119</sup> Hz. Osman halife iken Kufe valisi Velid b. Ukbe'nin şarap içtiği ihbar edildi, kamu davası yoluyla kovuşturuldu.<sup>120</sup>

Osmanlı uygulamasında şübh ve zina suçu failleri subaşı tarafından yakalanmış ve yargılanmışlardır.<sup>121</sup>

Fail-mağdur uzlaşması asıldır; iddia pazarlığı hoş görülmemiştir. Unsurları oluşmuş ve kovuşturma organlarına ulaşmış had suçlarında<sup>122</sup> affin ve buna aracılık etmenin caiz olmadığı, hırsızlık yapmış ve yargılaması devam eden mahzumlu kadının cezasının fidye karşılığı düşürülmesi veya tamamen affedilmesi konusunda Üsame b. Zeyd'in aracılık etmesi üzerine Hz. Peygamber: "*Had cezasının düşürülmesi için aracılık etmek ha! Sizden öncekileri şu davranışları mahvetmiştir, onlar asil, soylu biri hırsızlık ederse cezasız bırakırlar, zayıf ve garip biri bu suçu işleyince de hemen ceza verirlerdi. Allah'a yemin ederim ki, eğer kızım Fatma hırsızlık etmiş olsaydı, onun da elini keserdim.*"<sup>123</sup> buyurmuştur.

Hadisin vüruduna sebep olan bu olayda failin yakınları cezanın fidye karşılığı düşürülmesini veya affedilmesini

<sup>119</sup> ATAR, s.189.

<sup>120</sup> İbn Mace, *Hudud*, 16, Hadis No:2571.

<sup>121</sup> AKMAN, s.26-27.

<sup>122</sup> Hadisin bap başlığı: "Sultana ulaşmış had suçlarında aracılık etmenin keraheti babı"dır.

<sup>123</sup> Buhari, *Hudud*, 12, *Fezail*, 18; Müslim, *Hudud*, 11; Tirmizi, *Hudud*, 6; Nesai, *Sarik*, 5-6; Ebu Davud, *Hudud*, 16; İbn Mace, *Hudud*, 6; Ahmed b. Hanbel, III/356, 395.

istemişlerdi.<sup>124</sup> Bu uygulama ve beyan, ceza hukuku kuralları karşısında eşitlik ilkesini, gerekçesi ile birlikte ifade etmektedir.<sup>125</sup>

“*Had suçları yargı organlarına ulaştıktan sonra sanığın cezasız kalması için aracılık edene Allah lanet etsin!*” diye bir hadis rivayet edilir.<sup>126</sup> Dolayısıyla uzlaşma, had suçlarında cezayı düşürmez. Had suçlarında faile had uygulanmaması için belirli bir mal karşılığında uzlaşılması sebepsiz zenginleşme oluşturur. Zira kamu haklarını ilgilendiren konularda uzlaşma geçersizdir, dolayısıyla bedelin iadesi gerekir.<sup>127</sup>

### 1. Hırabede uzlaşma

Hırabe suçunun had cezası affedilemez, uzlaşma yapılamaz. Bu suç yargılama ile sabit olduktan sonra topluma (kamu düzenine) karşı işlenen suç olması dolayısıyla hükmedilen cezayı devlet başkanı bile düşüremez. Mağdur taraf bir bedel üzerinde uzlaşarak şikâyetten vazgeçse bile had cezası verilir.<sup>128</sup>

“*Haydut eşkıyası bir yerde toplanıp geceleyin silahla bir köyde birkaç kimsenin evlerini basıp dokuz kişiyi öldürseler halen içlerinden bazıları yakalanıp maktullerin veresesi mezburlardan bir miktar akçe diyet alıp razı olmakla had sakıt olmaz; mezburlar hadden katlolunurlar.*”<sup>129</sup>

<sup>124</sup> AYNİ, Bedreddin, Umdetü'l-Kâri Şerhi Sahihi'l-Buhari, Mısır, 1970, XIX/257.

<sup>125</sup> DÖNMEZER, Sulhi-ERMAN, Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, İst.1994, I/14.

<sup>126</sup> Malik, Muvatta', *Hudud*, 29.

<sup>127</sup> KÂSÂNÎ, VI/48.

<sup>128</sup> BİLMEN, III/302, No:838.

<sup>129</sup> Abdurrahim, Fetava, I/129.



Yakalanmadan önce teslim olma (etkin pişmanlık) yağma suçunu unsurlarına böler. Etkin pişmanlık, yağmalanan malın sahibine iadesi ve yargı organına (ve kolluğa) kendiliğinden teslim edilmesi ile gerçekleşir. Hirabe suçunun faili netice gerçekleşmiş (yağma ve öldürme suçunu işlemiş) olup, kolluk güçlerine yakalanmadan teslim olur<sup>130</sup> ve pişmanlık duyarsa (tazmin sorumluluğu baki kalmak üzere) hakkındaki kamu davası (idam, salb, kat' ve nefy gibi cezalar) düşer (Maide, 5/34).<sup>131</sup> Bu takdirde unsur olan suçlar uzlaşmaya tabi ise uzlaşma yapılması bu suçların asli cezasını düşürür.

Osmanlının eşkiyayı çoğu kere idam veya hapsedmek yerine affetmesi, devletin bunları ele geçirmekteki güçsüzlüğünden değil; eşkiyanın yakalanması için devletin masrafı ve askerinin gireceği tehlikeler ile teslim olacak eşkiyanın devlete ödeyeceği nezir tutarının hesaplanması işiydi.<sup>132</sup>

Eşkiya ile pazarlığa oturan devlet biliyordu ki, aslında toplumdaki bu hareketlenmeler merkezden daha fazla pay alma amacını güdüyor, Batıdaki gibi sistemi yıkmayı istemiyordu. Pazarlıklar sonucu ikna edilerek devlete teslim olan ve bir eyalete vali yapılan örgüt lideri, bir süre sonra emrindeki eşkiya kuvvetlerini düzenli orduyla birlikte savaşa göndermek zorunda kalıyor, kısacası sistemle

<sup>130</sup> Yakalanmadan önceki tövbe, suç yerini terk edip, ellerinde rehine ve eşya varsa bırakmaları, insanları güvenliğe kavuşturmaları, silahlarını bırakıp güvenlik güçlerine teslim olmaları ile olur. FUDAYLAT, Cebr Mahmud, Sukûtu'l-Ukûbât fi'l-Fıkhi'l-İslâmî, Amman, 1987, III/218-219.

<sup>131</sup> AKŞİT, s.113-114, FUDAYLAT, III/217-220.

<sup>132</sup> SLADE, Adolphus, Kaptan Paşa (Çev: O. Öndeş) İst.1973, s.20-21.

bütünleşiyordu.<sup>133</sup> Böylece muhalefeti kanla bastırarak değil, sistemin bir parçası yaparak (muhalifi bünyesine alarak) etkisiz kılma siyaseti işletilmiş oluyordu.

## 2. Zina

### a) Şikayetten feragat

Zina edenleri gören kimse onlara yabancı biri ise görene bir ar taalluk etmeyeceğinden setri evladır.<sup>134</sup>

Zina resen soruşturulan ve kovuşturulan suçlardandır.<sup>135</sup> Topluma karşı işlenen had suçları (zina ve hırabe) ile şürb suçunda kamu davası açılmış farz edilir, olayı görenin ihbarı, soruşturma ve kovuşturmanın başlatılması için yeterlidir. Bu suçlarda ihbar edenin beyanı tanıklık (hisbe şahitliği) sayılır. Ayrıca davayı kamu adına hareket eden bir memur (örneğin savcı) açabilir. Zina edenin eşi veya yakınlarının şikayetçi olması veya şikayetten vazgeçmesinin davanın görülmesine bir etkisi olmaz.<sup>136</sup>

### b) Uzlaşma

Zinada uzlaşma geçersizdir, cezayı düşürmez. Ebu Hüreyre ile Zeyd b. Halid el-Cüheni'den nakledildiğine göre, zina eden kadının kocası ile zina eden işçinin babası Resulullah (s.a.s)'e başvurarak bu konuda Allah'ın kitabı ile hüküm vermesini istediler, işçinin babası şöyle dedi: "Oğlum bu adamın yanında işçi idi. Onun karısı ile zina etti.

<sup>133</sup> ARMAĞAN, Mustafa, Osmanlı İnsanlığın Son Adası, İst.2003, s.203.

<sup>134</sup> YAZIR, IV/3480.

<sup>135</sup> Osmanlı uygulamasında bir zimmi kadın, kocası Apostoli'nin başka bir kadınla ilişkiye girerek kendisini aldattığını Divan-ı Hümayuna şikayet edip cezalandırılmasını istemiştir. BOA, CTA, No:6173, RA 1187/1773.

<sup>136</sup> HALLAF, s.395.

Bana, oğlum için recm gerektiği söylendi, ben onun adına yüz koyunla bir cariye fidyeye verdim. Bu arada bilenlere danıştım, (oğlum bekâr olduğu için) ona yüz değnekle bir yıl sürgün cezası, bunun karısına ise recm cezası gerektiğini söylediler.” Bunun üzerine, Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Nefsim kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki, aranızda Allah’ın kitabı ile hükmedeceğim. Cariye ve koyunlar geri verilecek. Oğluna yüz değnekle bir yıl sürgün gerek. Ey Üneys, sen de bu adamın karısına git. Eğer zinasını itiraf ederse, onu recmet!”. Üneys kadına gitmiş ve kadın suçunu itiraf etmiş, Hz. Peygamber’in emri üzerine de recmedilmiştir.”<sup>137</sup>

Ağır cinsel saldırıda (ırza geçmede) fail-mağdur uzlaşması da cezayı düşürmez.

*“Zeyd, Hind-i bîkr-i baliğaya cebren zina edip bekaretini izale ettikten sonra Hind, Zeyd’i mucib-i zina ile muahaze etmek istedikte Zeyd, Hind ile mucib-i zinadan şu kadar akçe üzerine sulh olsa, sulh-ı mezbur sahîh olmaz.”*<sup>138</sup>

### 3. Kazifte

#### a) Şikayetten feragat

Hayatta olana kazfedilmişse şikayet hakkı bizzat mağdura aittir; başkası bu hakkı kullanamaz. Mağdur, şikayet hakkını kullanmadan veya kullanıp da ceza infaz edilmeden ölse artık kendi usul ve fûruundan hiçbiri bu dâvayı takip edemez, şikayet hakkı mirasçılara geçmez.

Mağdur, şikayet hakkını vekil aracılığıyla kullanabilir; ancak had cezasının infazı ânında bizzat hazır bulunması gerekir. Çünkü had ânında kâzifi tasdik etmesi melhuz olduğundan gıyabında had cezasının infazı ihtiyata uygun

<sup>137</sup> Müslim, *Hudûd*, 25; Buhari, *Hudûd*, 38, 46, *Vekâlet*, 13.

<sup>138</sup> Dürrizade, s.425.

değildir. Ebu Yusuf'a göre bu hususta vekâlet, esasen caiz değildir; davayı bizzat makzufun takip etmesi gerekir.<sup>139</sup>

Züfer hariç Hanefilere göre mağdur muhsan ise onun köle veya gayrimüslim oğlu da şikâyet hakkını kullanabilir.<sup>140</sup>

Kazifte isnat, doğrudan belirli bir şahsa yöneliktir. Bu itibarla diğer şahsî haklarda olduğu gibi kazif haddi hususunda da şahsî dâva (şikâyet) lâzımdır. Kazifte her ne kadar mağdurun şikâyet hakkı varsa da bu haklarını kullanmamaları evlâdır. Çünkü yargılama yapılırsa çirkin bir isnat şüyu bulmuş olacaktır. Kötülüklerin yayılmaması ve tescil edilmemesi ise şer'an menduptur. Mağdur, faili affetmeyerek hakkında dâva açtığı takdirde hâkim, şikâyetten vazgeçmesini tavsiye etmelidir.<sup>141</sup>

Şikâyetten feragat, dört mezhep hukukçularıyla Zeydiye ve İmamiyye mezhebine göre kazif davasının görülmesini ve had cezasının uygulanmasını engeller. Hanefilerden Ebu Yusuf, Şafiiler, Hanbeliler, İmamiyye ve bir rivayete göre Malikilere göre, kazif suçunda hükmün verilmesine kadar şikâyetten vazgeçme davayı düşürür. Ebu Hanife, Zahiriyeye, Zeydiyye, Sevri ve Evzai'ye göre ise şikâyet hakkı kullanıldıktan sonra vazgeçme davayı düşürmez.<sup>142</sup>

Maliki ve Şafiilere göre kul hakkı baskın olduğu için şikâyet şartı aranır.<sup>143</sup> Kazif suçunun mağduru, şikâyet hakkını kullanmadan ölmüşse failin cezası düşer; ancak şikâyet hakkını kullandıktan sonra ölmüşse ceza

<sup>139</sup> BİLMEN, III/240, No:648.

<sup>140</sup> Şeyh Bedreddin, Letaifü'l-İşarat, s.557.

<sup>141</sup> BİLMEN, III/238, No:643-645.

<sup>142</sup> EBU ZEHRA, el-Ukûbe, No:226, FUDAYLAT, II/182.

<sup>143</sup> KURTUBİ, XII/118.

düşmez.<sup>144</sup> Bu durumda İmam Malik, Şafii ve Ahmed b. Hanbel'e göre şikâyet hakkını kullandıktan sonra ölen mağdurun yerini mirasçuları alırlar. Ebu Hanife'ye göre buradaki şikâyet hakkı mali bir hak olmadığı için mirasçılara intikal etmez ve mağdurun ölümü kazif davasını düşürür.<sup>145</sup>

Hanefilere göre kazif suçu ile korunan hukuki yarar Allah (kamu), Şafiiler ve Hanbelilere göre ise kul (şahıs) hakkı öncelikli olmasına rağmen bütün hukukçulara göre takibi şikâyete bağlıdır. Çünkü Hanefiler bu suçun yargılama aşamasında alenileştirilmesinin kendine kazif edilen kişi bakımından mağduriyetinin artması sonucunu doğuracağından, onlar da takibi şikâyet şartına bağlamışlardır.<sup>146</sup> Hatta hakim huzurunda birine kazfedilip de kendisine kazfedilen kişi şikâyet hakkını kullanmamışsa, hakim faili resen cezalandıramaz.<sup>147</sup>

Malikiler, kamu davası açılıncaya kadar kul hakkının, dava açıldıktan sonra ise kamu hakkının ön plana geçtiğini söyler.<sup>148</sup> Korunan hukuki yarar ayrımı, şikâyet hakkının açılmış olan kamu davasını düşürüp düşürmemesi

<sup>144</sup> FERRA, Kadı Ebu Ya'lâ Muhammed b. Hüseyin (ö.1065): el-Ahkâmu's-Sultaniyye, Mısır, 1987, s.284, geniş bilgi için bkz. GÜNEŞ, s.64vd.

<sup>145</sup> UDEH, I, No:282.

<sup>146</sup> AVVA, M. Selim, Fî Usûli'n-Nizâmi'l-Cinâiyyi'l-İslâmî, Kahire, 1983, s.211-212.

<sup>147</sup> KURTUBÎ, XII/117. Duruşmada karşılıklı hakaret edenlere, duruşma düzenini bozmaktan dolayı tazir cezası verebilir. Bkz. BİLMEN, III/313, No:859.

<sup>148</sup> Kazif suçunun faili olan babayı, mağduru olan oğlu şikâyet etmiş, 80 sopa ceza verileceğini duyunca şikâyetinden vazgeçmiş, Ömer b. Abdülaziz bu vazgeçmenin cezayı düşüreceğini söylemiştir. Malik, Muvatta', *Hudud*, 17.

bakımından önemlidir. Hanefilere göre baştan itibaren, Malikilere göre ise şikâyet hakkını kullanıp hüküm verildikten sonra şikâyetten vazgeçme (mağdurun affi) sonuca etkili değildir.<sup>149</sup> Şafiilerle Hanbelilere göre suç şahıs haklarına yönelik olduğundan hükümden sonra şikâyetten vazgeçme cezanın infazını düşürür.<sup>150</sup>

### b) Uzlaşma

Ebu Hanife'ye göre kazifte kamu hakkı, şahsi hakka galip bulunduğundan şikâyet hakkını kullandıktan sonra mağdur veya yakınlarının şikâyetten vazgeçmeleri davayı ve cezayı düşürmez. Malik de aynı görüştedir. Ebu Yusuf'a göre şikâyetten vazgeçme gibi bedel karşılığı uzlaşma da cezayı düşürür.

Kazifte had cezasına hükmedildikten sonra uzlaşma cezayı düşürmez.<sup>151</sup> Bu takdirde mağdur, bir sulh bedeli almışsa bunu geri vererek faile had cezası verilmesini isteyebilir. Ancak davayı takip etmedikçe hâkim, haddi cezasına hükmedemez;<sup>152</sup> tazir cezası verebilir.

Şafii ve Ahmed b. Hanbel'e göre şahsi hak galip bulunduğundan infaza kadar şikâyetten vazgeçme davayı ve cezayı düşürür.<sup>153</sup>

<sup>149</sup> ŞABAN, Zekiyyüddin, İslâm Hukuk İlminin Esasları (Çev: İ. Kafi Dönmez) Ank.1996, s.290.

<sup>150</sup> EBU ZEHRA, el-Cerime, s.103, UDEH, II/487, AYDIN, Türk Hukuk Tarihi, s.186.

<sup>151</sup> Behcetü'l-Fetava, No:856.

<sup>152</sup> BİLMEN, III/239, No:646.

<sup>153</sup> SAVA PAŞA, I/186-187.

**4. Hırsızlıkta****a) Şikâyetten vazgeçme**

Hırsızlık suçunda hüküm verilinceye kadar şikâyetten vazgeçme had cezasını düşürür; hüküm verildikten sonra vazgeçmenin cezaya bir etkisi olmaz.<sup>154</sup> Şikâyet hakkının kullanılması veya bu hakkın devam etmesi bakımından şikâyet edenin çalınan malın maliki olması gerekir. Şikâyet eden şikâyet ettikten sonra malın hırsıza ait olduğunu iddia ettiği kimse olduğunu belirtir veya malı ona temlik ederse bu durum had cezasını düşüren bir sebep oluşturur. Hükümün verilmesinden sonraki şikâyetten vazgeçme veya malın temlik cumhura göre had cezasını düşürmez. Bazı hukukçulara göre ise infaz anına kadar olan vazgeçme veya temlik had cezasını düşürür; devletin tazir cezası verme yetkisi bakidir.<sup>155</sup>

<sup>154</sup> EBU ZEHRA, el-Ukûbe, No:226.

Safvan b. Ümeyye, Mescid-i Nebi'de uyurken ridasını çalan hırsız yakalayarak Hz. Peygambere getirdi ve elinin kesilmesine hükmedildi. Safvan: "Ben onun bu kadar ağır ceza almasını istememiştım, elbiseyi ona bağışlıyorum." dedi. Hz. Peygamber: "Şüpheli bana getirilmeden önce böyle bir bağış var mıydı?" diye sordu ve bu durumu had cezasının düşme sebebi saymadı. Ebu Davud, *Hudud*, 9; Nesai, *Sarik*, 6; İbn Mace, *Hudud*, 29; Ahmed b. Hanbel, VI/41; İBN TEYMİYE, Takıyyuddin Ahmed (ö.1327), *Siyaset*, (Çev: V. Akyüz) İst.1985, s.96, UDEH, II, No:612; EBU ZEHRA, el-Ukûbe, No:228.

Hırsız suçta konu malı kovuşturma organlarının haberi olmadan sahibine iade ederse had cezası verilmez. Ebu Yusuf'a göre diğer şartları varsa iade edilmesi had cezasını düşürmez; el kesme cezası verilir. Şeyh Bedreddin, s.563.

<sup>155</sup> EBU ZEHRA, el-Ukûbe, No:227.

Osmanlıda geceleyin iştirak halinde işlenen hırsızlık suçu, mağdurun şikayeti olmadan alınan ihbar işleme konularak resen kovuşturulmuştur.<sup>156</sup>

Bir köy halkıyla ilgili şikayetten vazgeçme örneği şöyledir:

“Yusuf b. Abdullah, meclis-i şer‘a Bulgurlu nam karye halkını bi-isrihim ihzar edip takrîr-i dava kılıp dedi ki karye-i mezbûrede mütemekkin olduğum evânda evim delinip evimden on bir miskal altınım sirkat olundu sârîki karye-i mezbûre halkından kânun-ı padişahi üzere talep ederim dedikten sonra **muslihûn araya tavassut edip** dava-yı mezbûreden ve sirkat davasından ve sair de‘âviden mezkûrûn karye halkını ibra edip ve mezbûrûn karye halkı dahi vechen mine’l-vücûh mezkûr Yusuf’ta hakkımız ve davamız yoktur diye tarafeyn ikrarlarını tarafeyn tasdik edip sebt-i sicil olundu. 24 Zilkade 925.”<sup>157</sup>

#### b) Uzlaşma

Hırsızlık suçunu işleyen birini yakalayan, onunla bu durumu yetkililere bildirmeme karşılığında veya kendi

<sup>156</sup> “İznik’te oturan Hüseyin adlı kimsenin hanı geceleyin duvarı delinip esvap ve eşya ve nukud ve kitapları kasabada oturan (üç kişi) bazı kimselerle yekdil olmalarıyla sirkat ve taaddi eyledikleri **sikât ihbarıyla** istima olunmakla imdi bu makule fesad ü şekavet eden mezburlar ele getirilmek hususuna gereği gibi şer’ ile tefahhus ettirilip ahz ve ala eyyi hal çaldıkları nukud ve eşya zuhura getirilip üzerlerine sübut bulan mevaddın suret-i sicillatı ve gasp ettikleri eşya ile mezburlar Asitane-i Saadetime ihzar olunmaları babında ferman... fi evasıtı ZA 1112” BOA, 113 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm: 1.

<sup>157</sup> Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Sicil, Hüküm No:761.



aleyhine tanıklık edecek kimse ile şahitlikten çekilmesi karşılığında sulh yapsa geçerli olmaz; çünkü bunlar kamu hakkıdır. Ancak fail mağdur uzlaşması had cezasını düşürür.

Osmanlı uygulamasında hırsızlık uzlaşma kapsamındadır:

*“Fatma bt. Yusuf, mahkemede Mustafa b. Musa huzurunda karısı Fatma bt. Şaban’i: “Daha önce evimden esvabımı çaldı” diye dava edip mezbur inkar edip münazaa vaki olmuştu, şu anda iki bin akçeye sulh ve ibra ile terk-i dava ettik” dedikleri kaydolundu.”<sup>158</sup>*

Belli bir sanıkla uzlaşma örneği ise şöyledir:

*“Sâime bt. Abdullah nâm hâtun mahfil-i kazada yine mahrûse-i merkümeden Fâtıma bt. Abdullah nâm hâtun mahzarında ikrar ve takrir-i meram kılıp bundan akdem evim açılıp nice esbâb ve erzakım sirkat olunup hâlâ mezbûrun yedinde bir kırmızı kemham bulup bi hasebi’ş-şer‘ sabit edip kendinden gayrılarını dahi istediğimde **müslimûn-ı mutavassitûn** aramızın ıslah edip bedel-i sulh bin üç yüz akçe verip ben dahi zikrolunan bedel-i sulhu alıp kabzedip sirkat davasından mezbûrenin zimmetini ibra’ ve iskat eyledim ba’de’l-yevm benden veyahut vekilimden husûs-ı mezbûra müteallik dava sâdır olursa lede’l-hükkâm istimâ‘ olunmaya dedikde mukırra-i mezbûrenin vech-i meşrûh üzere vaki’ olan ikrarını mukarrun leha’l-merkûm vicâhen ve şifâhen tasdik eylediği kaydolundu.”<sup>159</sup>*

<sup>158</sup> Tophane Mahkemesi 7 Numaralı Şer’iye Sicili, v.20b (1)-272, akt. DEMİR, s.120.

<sup>159</sup> Üsküdar Mahkemesi, 84 Numaralı Sicil, Hüküm No:420.

### C. Tazir Suçlarında

Tazir suçu devlete, topluma veya kişilere karşı işlenmiş olabilir. Devlete ve topluma karşı işlenen suçlardan devletin doğrudan ve toplum adına mağdur olduğunu (zarar gördüğünü) söylemeye gerek yoktur. Kişilere karşı işlenen suçlarda da hem birey o devleti oluşturan toplumun bir ferdi olması, hem de kişilere karşı işlenen suçların da kamu düzenini bozması sebebiyle dolaylı zarar gördüğünü söyleyebiliriz.

Ebu Musa şöyle der: Rasulullah, kendisine bir ihtiyacın giderilmesi için gelen biri olunca yanındakilere döner ve: “Uzlaştırıcı olun, sevap kazanın. Allah Peygamberinin dilinden dilediğine hükümlerini (Allah hükümünü Peygamberi diliyle beyan etsin veya peygamberinin beyanına uygun hüküm tesis etsin).”<sup>160</sup> Bu hadiste had suçları ile ilgili aracılık haram olmasına rağmen,<sup>161</sup> tazir suçları konusunda af dilemenin cevazına işaret vardır.<sup>162</sup>

Yalnız kamu hakkının çiğnendiği suçlarda, suçlunun ve cemiyetin maslahatı (kamu yararı) söz konusu ise, ta'zir cezasını affa yetkili sayılmıştır.<sup>163</sup>

<sup>160</sup> Müslim, *Birr*, 145, Ebu Davud, *Edeb*, 117, Tirmizi, *İlim*, 14, Nesai, *Zekât*, 65, Ahmed b. Hanbel, IV/400, 403, 409, Tecrid, No:1984, MİRAS, XII/135.

<sup>161</sup> DEHLEVİ, Şah Veliyyullah, Huccetullahi'l-Baliğa, Beyrut, 1992, II/440, DAVUDOĞLU, Ahmet (ö.1983) Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, İst.1977, X/593.

<sup>162</sup> MAVERDİ, el-Ahkamu's-Sultaniye, s.388.

<sup>163</sup> ATAR, “Af”, s.396.

### 1. Devlete karşı tazir suçlarında (görevi kötüye kullanma)

“Sefer Ağa karye-i mezbûre zabiti iken “senin oğlun Ramazan, el-Hâc Hasan nâm kimesnenin bir re’s koyununu serika etmiş” diye beni ahz ve hapsedip nâ-hak yedimden bir re’s doru erkek tayımı ve bir re’s doru kısrağımı ve on sekiz re’s koyunumu ve bir kılıcımı ve bir velencemi ve huddâmu için dahi beş kit’a riyâlî kuruşumu ahz u kabz eylemişti. Hâlâ zikri geçen tayı ve kısrağı ve koyunu ve kaliçeyi ve beş kita riyâlî kuruşu müvekkil-i mezbûr Sefer Ağa’dan dava ve talep eylediğimde, ol dahi inkâr edip benim beyyinem olma[ma]kla beynimize **muslihûn tavassut** edip dava-yı mezbûremden beni sulha vekil olan mezbûr Mustafa Bey ile yirmi üç buçuk riyâlî kuruşa meclis-i sulhta merkûm Mustafa Bey yedinden tamamen ahz u kabz edip husûs-ı mezbûra müteallik âmme-i davadan asil-i mezbûr Sefer Ağa’nın zimmetini ibrâ-i âmm-ı kâtı’ü’n-nizâ’la ibra ve ıskat eyledim dedikde, mukırr-ı mezbûru ikrâr-ı meşrûhunda vekil-i mezbûr vicâhen tasdik ve şifâhen tahkik edicek, mâ hüve’l-vâki’ bi’t-taleb ketb olundu. 1059.”<sup>164</sup>

### 2. Topluma karşı tazir suçları

Topluma yönelik tazir suçları resen kovuşturulur. Kadı veya yardımcıları bu tür suçların işlendiğini haber alınca harekete geçmek zorundadır. Müslümanlara içki satan bir zimmi ile tütün satma yasağını ihlal eden biri resen takip edilerek cezalandırılmıştır.<sup>165</sup>

<sup>164</sup> Rumeli Sadareti Mahkemesi, 80 Numaralı Sicil, Hüküm no:67.

<sup>165</sup> AKMAN, s.27.

### 3. Kişilere karşı tazir suçları

Kişilere karşı işlenen tazir suçlarında yargılama ve cezalandırma yetkisi de ülülemr ile naiplerine aittir. Çünkü böyle şahsî haklardan dolayı dâva/şikâyet bulunmadıkça ta'zir cihetine gidilemez. Dâva/şikâyet ise ancak resmî bir makama yapılabilir. Bununla birlikte ta'zir keyfiyetini, iki tarafın muvafakatiyle hakeme tevdi etmek de caiz görülmüştür.<sup>166</sup>

Kişilere karşı işlenen tazir suçlarında (örneğin basit yaralama, hakaret vb.) kişiler şikâyetçi olduysa vazgeçmedikçe devletin bu suçları affetme yetkisi yoktur. Mağdur şikâyetten feragat etmişse bu durumda devletin suçları kovuşturmaya yetkili organları başka surette suçtan haberi olsa bile cezalandırma hakkı doğmaz.<sup>167</sup> İmam Malik'e göre failin kişiliğine bakılır, ilk defa suç işlemişse ceza verilmez, sabıkalı ise devletin cezalandırma hakkı doğar.<sup>168</sup>

Mağdur şikâyet hakkını kullandıktan sonra vazgeçmişse, bu durumda ceza düşer diyenler olduğu gibi, devletin tazir cezası verme yetkisi devreye girer diyenler de vardır. Artık devlet kamu yararını gözeterek ceza vermek faydalı olacaksa ceza verir; cezalandırmaktan vazgeçmek daha faydalı olacaksa vazgeçer. Yani şikâyetten vazgeçme devletin cezalandırma hakkını sona erdirmez. Devlet kamu yararına uygun olanı yapar.<sup>169</sup>

Osmanlı uygulamasında karşılıklı hakarete şikâyetten vazgeçmenin cezayı düşürdüğüne ve düşürmediğine dair örnekler vardır:

<sup>166</sup> BİLMEN, III/324, No:903.

<sup>167</sup> MAVERDÎ, el-Ahkamu's-Sultaniyye, s.388.

<sup>168</sup> FUDAYLAT, IV/160-161.

<sup>169</sup> MAVERDÎ, el-Ahkamu's-Sultaniyye, s.388, AMİR, s.514.

“Üsküdar’dan Çoban Mehmed meclis-i şer‘a gelip bilesine Pabuçcu Yakub’u ihzar edip mezkûr beni gereği gibi sebbetti dedikde mezkûr Yakub dahi o da beni sebbetti dedikde ikisi dahi birbirini döğdüğünü inkâr edicek mezbûrân birbiriyle dövüştüğüne Karaca b. Abdullah ve Emin Ayas Bey şahadet ettiklerinden sonra ikisi de şikayetten vazgeçip cürm hükmolunup (para cezası verilip) deftere ketb olundu. 920.”<sup>170</sup>

Kişilere karşı tazir suçlarında uzlaşma caizdir, cezayı düşürür.<sup>171</sup>

#### a) Hakaret

Hakaret suçunda uzlaşma caizdir. “Arslan b. Seyyid, meclis-i şer‘de ve Nikola mahzarında dava edip mezbur bana şetm eyledi dedikte o dahi bana eyledi diye cevap verip birbirinden feragat eylediler (şikayetten vazgeçtiler).”<sup>172</sup>

“Zeyd, Hind’e şetm etmekle... şu kadar akçe üzerine sulh olup bedeli ödedikten sonra Zeyd: “sulh caiz değildir” diyerek bedeli geri alamaz.”<sup>173</sup> Yani uzlaşmadan cayma olmaz.

#### b) Basit yağma

Yağma suçunda fail mağdur uzlaşmasının mahkeme defterine kaydedilmesi örneğini gösteren belge şöyledir:

<sup>170</sup> Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Sicil, Hüküm No: 104.

<sup>171</sup> KASANI, VII/65.

<sup>172</sup> Tophane Mahkemesi 7 Numaralı Sicil, v.6b6, akt. DEMİR, Abdullah, Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi, İst.2010, s.215.

<sup>173</sup> Behcetü’l-Fetava, No:2341.

“Manisa Danişmend Halil Mahallesi sakinlerinden Recep Çelebi, Mustafa Bey muvacehesinde “Mustafa Bey adamları ile gelip bezzaz dükkanımdan adedi ve vasfı malum olan nukudu ve esvap ve erzakımı gasp etti diye dava ve talep etmişim, şimdi aramızda sulhçular aracılık edip 230 kuruşa sulh ettiklerinden ben de sulhu kabul ve sulh bedelini tamamen alıp husus-ı mezbura müteallik davadan zimmetini kat’i niza ile ibra ve iskat ettim...” dedi, yazıldı... 1045/1635”<sup>174</sup>

### c) Mala zarar verme

“Kasım Kethüda b. Mustafa’nın abd-i memlukü (kölesi) İnad b. Abdullah, Muhammedî’nin bir su sığırı tosununu (...) kable’t-tenbîh (?) urup mecruh edip helâk ettiği (öldürdüğü) bi hasebi’s-şer‘ zahir ve malum olup tazminine hükmolunduktan sonra muslihûn araya girip zikrolunan tosun bahası için mezbûr Muhammedî (...) olan Kasım’dan iki yüz akçe aliverip sulh olunup iki taraf uzlaştıktan sonra sıhhat-i sulha (uzlaşmanın geçerli olduğuna) hükmolundu.”<sup>175</sup>

### d) Güveni kötüye kullanma

“Ecmain bt. Kasım, Hafsa Hâtun bt. Abdullah ile Durasan yediyle bende emanet konulup zayı‘ olan boğmak eclinden aramızı muslihûn-ı müslimîn iki yüz akçeye sulh eyleyip bedel-i sulh iki yüz akçe[yi] mezbûre Hafsa Hâtun yedinden alıp kabz eyledim, min ba’d devam olmaz, benden veya vekilimden husus-ı davaya müteallik dava sâdır olursa inde’l-hukkâm istimâ‘ olunmaya dedikte mezbûre sâlifü’z-

<sup>174</sup> Akt. ULUÇAY, XVII. Asırda Saruhan’da Eşkıyalık, s.275-276.

<sup>175</sup> Üsküdar Mahkemesi 2 Numaralı Sicil, Hüküm No:93.

*zıkr Ecmain nam hâtonu vicahen tasdik eyleyip talebiyle sicil olundu tahrîren ( ).<sup>176</sup>*

#### IV. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Suç işlenmesi, işlenen suçun ağırlığı oranında sosyal barışı bozar. Bozulan toplumsal barışın tekrar tesis edilmesi gerekir. Bunun için fail sorumluluğunu kabul etmeli, pişman olmalı ve mağduriyet varsa bunu gidermeye hazır olmalıdır.

Fail bunu kendisi idrak edemiyorsa ona bu konuda yardım edecek veya onu ikna edecek insanlar bu yardımı esirgememelidir.

Suç mağduru belli bir kimse ise onun mağduriyetini gidererek şikayetçi olmaması sağlanabilir.

Mağduriyetin verdiği acının sıcaklığı ile şikayetçi olmuş olsa bile zamanın teskin ettiği kinini/nefretini tamamen bertaraf etmek, soruşturma/kovuşturma evrelerinde uzlaştırmak mümkün olabilir.

Kişilere yönelik (kısas) suçlarda hüküm verilmiş olsa bile infazdan önce uzlaştırma çabaları sonuç vermişse asli ceza düşer.

Adaletli toplumun vazgeçilmez değerlerine yönelik (had) suçlarda şüyu bulmamış suçun örtülmesi evladır.

Şüyu bulmuş, soruşturma/kovuşturma organlarına ulaşmış ve toplumu derinden etkilemiş bu tür suçlarda cezalandırmaktan başka çare kalmaz. Asli cezası düşmüş olan suçlarda da toplumsal barışı teminle yükümlü olan devletin tazir cezası vermek üzere soruşturma/kovuşturma yapma yetkisi ile kamu yararı gerektiriyorsa cezalandırma görevi tartışılmaz olarak mevcuttur.

<sup>176</sup> Üsküdar Mahkemesi 17 Numaralı Sicil, Hüküm No: 344.

Osmanlıda Şer'îye sicil defterlerine geçmiş pek çok ceza davasının uzlaşma ile sonuçlandığı görülür. Bu tür dostane çözümleri davacının meseleyi mahkemeye taşımasından –ancak ispatta aciz kalmasından- sonra mahkeme dışında yapıldığı anlaşılmaktadır.<sup>177</sup>

Yapılan uzlaşmanın ispat bakımından bir değeri olabilmesi için kadıya sunulması ve kayda geçirilmesi gerekmektedir. Uzlaşmaya konu davalar arasında insan öldürme, yaralama ve hırsızlık gibi kısas ve had davaları ile hakaret, güveni kötüye kullanma, basit yağma, mala zarar verme gibi kişilere yönelik tazir suçları sayılabilir. Bu davaların genellikle uzlaştırıcıların çabasıyla (muslihun tavassutuyla) uzlaşmayla sonuçlandığı görülmektedir. Şikayetçi şüpheliden uzlaşma bedeli adı verilen bir miktar mal veya para almaya razı olur. Şikayet hakkı olan küçüğün failin cezalandırılmasından çok uzlaşma bedeli almasında daha çok yararı bulunabilir. Bu durum da uzlaşma sebebi olabilir.<sup>178</sup>

Suçsuz olduğunu söyleyip ithamı inkar eden şüphelinin şikayetçinin ispattan aciz kalmasına rağmen böyle bir uzlaşmanın tarafı olup bedel ödemeyi kabul etmesi şaşırtıcıdır. Gerçekten masum olduğu en azından zahiren mahkeme kararıyla ortaya çıkacak olan şüpheli acaba niçin

<sup>177</sup> Müddei, müddeasını ispat edemediği cihetle bir mal üzerine sulh olduktan sonra davasına beyyine ikame edecek olsa artık davası ve şahitleri dinlenemez. Fakat bundan yetim hakkındaki sulh müstesnadır. Şöyle ki: Bir yetimin velisi veya vasisi yetimin bir malını, meselâ on bin kuruş alacağını bir kimseden dâva ve inkâra mukarin isbât-ı müddeadan izhar-ı acz etmekle beş bin kuruş üzerine sulh olduktan sonra veli veya vasi veya bulûğdan sonra yetim, bu alacağı beyyine ile ispat etse kabul olunarak kalan beş bin kuruş ile de hükmolunur." BİLMEN, VIII, No:70.

<sup>178</sup> Bkz. KILINÇ, s.46.



böyle bir ödemeyi kabul etmektedir? Şüpheli ya gerçekte suçu işlemiştir ve bunun (belki de yalan tanıkla) ispatlanmasından çekinmekte, ya da bir şekilde mağdurla uzlaşarak vicdanının rahatlatmak istemekteydi.<sup>179</sup>

---

<sup>179</sup> HEYD, Uriel, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, Oxford, 1973, s.249, AKMAN, s.116-117.

**KAYNAKLAR**

- AKMAN, Mehmet, Osmanlı Devletinde Ceza Yargılaması, İst.2004.
- AKŞİT, M. Cevat, İslâm Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları, İst.1976.
- ARMAĞAN, Mustafa, Osmanlı İnsanlığın Son Adası, İst.2003.
- ATAR, Fahrettin, İslam Adliye Teşkilatı, Ank.1991.
- ATAR, Fahrettin, İslam Yargılama Hukukunun Esasları, İst.2017.
- AVVA, M. Selim, Fî Usûli'n-Nizâmi'l-Cinâiyyi'l-İslâmî, Kahire, 1983.
- AYNÎ, Bedreddin, Umdetü'l-Kârî Şerhi Sahihi'l-Buhari, Mısır, 1970.
- BEROJE, Sahip, Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından İslam İspat Hukuku, Ank.2007.
- BİLMEN, Ö. Nasuhi (ö.1971): Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu, İst.1975.
- CANSEL, Erol-ÖZEL, Çağlar-YÜKSEL, Mehmet, Hukuk Başlangıcı Hukukun Temel Kavram ve Kuramları, Ank.2015.
- DAVUDOĞLU, Ahmet (ö.1983) Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, İst.1977.
- DEHLEVÎ, Şah Veliyyullah, Huccetullahi'l-Baliğa, Beyrut, 1992.
- DEHLEVÎ, Şah Veliyyullah, Huccetullahi'l-Baliğa, Beyrut, 1992.
- DEMİR, Abdullah, Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi, İst.2010.
- DÖNMEZER, Sulhi-ERMAN, Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, İst.1994.

- DÖNMEZER, Sulhi-ERMAN, Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, İst.1994.
- DÖRTOK ABACI, Zeynep, “Bir Sorun Çözme Yöntemi olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri”  
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1335/15455.pdf> (E.T. 03.05.2017).
- Dürrizade Mehmed Arif Efendi, Neticetü'l-Fetava, İst.1265.
- EBU ZEHRRA, Muhammed, el-Ukube, Kahire, Ty. No:239.
- EREM-DANIŞMAN-ARTUK, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ank.1997.
- FERRA, Kadı Ebu Ya'lâ Muhammed b. Hüseyin (ö.1065): el-Ahkâmu's-Sultaniyye, Mısır, 1987.
- FUDAYLAT, Cebr Mahmud, Sukûtu'l-Ukûbât fi'l-Fıkhî'l-İslâmî, Amman, 1987.
- İBN FERHUN, Burhâneddîn Ebü'l-Vefâ İbrâhîm İbnü'l-İmâm Şemseddîn Ebî Abdillâh Muhammed (ö.1397): Tabsıratü'l-Hukkâm fi Usûli'l-Akdiyeti ve Menâhici'l-Ahkâm, Beyrut, 1995.
- İBN KAYYİM, el-Cevziye Ebu Abdullah Şemseddin (ö.1350), et-Turuku'l-Hukmiyye, Kahire, 1977.
- İBN TEYMİYE, Takıyyuddin Ahmed (ö.1327), Siyaset, (Çev: V. Akyüz) İst.1985.
- İÇEL-SOKULLU-AKINCI-ÖZGENÇ-SÖZÜER-MAHMUTOĞLU-ÜNVER, İçel Yaptırım Teorisi, İst.2000.
- KASANİ, Alaeddin Ebubekir b. Mes'ud (ö.1191), Bedâiu's-Sanâi fi Tertibi's-Şerai', Mısır, 1327.
- KILINÇ, Ahmet, “Osmanlı Devletinde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihun: Osmanlı Arabuluculuğu” II. *Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, C:II, İst.2016.

- Konyalı Mehmed Vehbi, Büyük Kur'an Tefsiri, Üçdal Neşriyat: C:13, s.5494-5495.
- KURTUBİ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (ö.1273): el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an, Beyrut, 1988.
- MEVSİLİ, Abdullah b. Mahmud (ö.1284), el-İhtiyâr fi Ta'lîli'l-Muhtâr, Beyrut, 1975.
- MOLLA HÜSREV, Muhammed b. Feramuz (ö.1480), Dururu'l-Hukkâm fi Şerhi Ğururi'l-Ahkâm, İst.1978.
- OKUR GÜMRÜKÇÜOĞLU, Saliha, Şikayet Defterleri Işığında Osmanlı Hukuku ve Uygulaması, MÜSBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, İst.2010.
- SALMAN, Yüksel, İslam Ceza Hukukunda Af, SÜSBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2005.
- SCHACHT, Joseph, İslâm Hukukuna Giriş, (Çev. M. Dağ-A. Şener), Ank.1986.
- SERAHSİ, Ebubekir Muhammed b. Ahmed (ö.1090), el-Mebsût, Beyrut, 1986.
- Seyyid Ömer b. İdris.* Akt. BAYINDIR, Abdülaziz, İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması), İst.1986.
- SLADE, Adolphus, Kaptan Paşa (Çev: O. Öndeş) İst.1973.
- ŞEN, Yusuf, "İslam Hukukunda Arabuluculuk" *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, C:11, S:22, s.106.
- Şeyh Bedreddin, Letaifü'l-İşarat (Editör: Hacı Yunus Apaydın) İst.2012.
- ŞİŞMAN, Cengiz, "Osmanlı Milletlerinin Girift İlişkileri: 17. Yüzyıl Hasköy Şer'ie Sicillerinde Kaydedilen Bir Cinayet Öyküsü", *Osmanlı Araştırmaları XX*, İst.2000.
- TAMDOĞAN, Işık, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Üsküdar'da Sulh Anlaşmaları ve Bunların Ardındaki

Sosyal İlişkiler”, in: *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V Bildirileri*, 1-5 Kasım 2007, C:I, s.51.

UDEH, Abdülkadir (ö.1954), *et-Teşriü'l-Cinâiyyi'l-İslâmi Mukarinen bi'l-Kanuni'l-Vad'i*, Beyrut, Ty, II.

YAZIR, M. Hamdi (ö.1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, İst.Ty. III/1692.

ZEYLAİ, Cemaleddin Abdullah b. Yusuf, *Nasbu'r-Râye li Ehâdisi'l-Hidâye*, Yy. 1973.